

Գ Լ Ո Բ Ո Ի Մ

Վ Ե Ր Լ Ո Ի Ծ Ա Կ Ա Ն Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

ՄԱԿ-ը, ՆԱՏՕ-ն ԵՎ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԸ
ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

ԿՐԿՆԱԿԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

5

Հոկտեմբեր, 2006

«ՆՈՐԱՎԱՆՔ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Գ Լ Ո Ւ Բ Ո Ւ Մ

Վերլուծական տեղեկագիր

Г Л О Б У С

Аналитический бюллетень

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱԿ-ի դերակատարման բարձրացումը (ռուս-վրացական հարաբերությունների համատեքստում)	5
Տարածաշրջանում ՆԱՏՕ-ի ներգրավվածության հեռանկարը	10
Նոր զարգացումներ Իրանի շուրջ	17
ԱՄՆ-ի և Իրանի ռազմավարությունների նոր երանգները Հարավային Կովկասում	20
Северная Корея взрывает ситуацию	23
Джавахк после выборов: ситуационный анализ	30
Թիֆլիսահայ համայնք. հոգևոր ոլորտի հիմնահարցեր	33
Институт двойного гражданства: международный опыт регламентации и аспекты проблематики	37
Հարցազրույց Քուվեյթում և Բահրեյնում ՀՀ դեսպան Արշակ Փոլադյանի հետ	42

ՄԱԿ-Ի ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՄԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄԸ (ՌՈՒՍ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ)

Ռուսաստանի որոշումը՝ Վրաստանի հետ հարաբերությունների քննարկումը տեղափոխել ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի (ԱԽ) հարթություն, միանշանակ չի ընդունվել փորձագիտական հանրությունում: Համարվում է, թե այդ կազմակերպությունը կորցրել է իր նախկին նշանակությունը և կարևոր միջազգային հարցերում որևէ էական դերակատարում չունի այլևս: Այդ տեսակետի օգտին է խոսում, մասնավորապես, այն փաստը, որ այս տարի ԱԽ-ի ընդունած 63 բանաձևերից 33-ը վերաբերում են աֆրիկյան մայրցամաքի հումանիտար բնույթի խնդիրներին, իսկ մնացածներում զգալի մաս են կազմում ասիական որոշ երկրներին վերաբերող նմանատիպ հարցերը և զուտ կազմակերպչական, ՄԱԿ-ի «ներքին խոհանոցի» հետ առնչվող որոշումները: Նման իրադրությունը պայմանավորված է ոչ միայն ՄԱԿ-ի գործունեության համակարգի անկատարությամբ¹, ինչը ժամանակի ընթացքում արժեզրկել է այդ կազմակերպության դերակատարումն աշխարհում, այլև զգալի չափով այն ռազմավարությամբ, որ վարում է Միացյալ Նահանգներն այդ կազմակերպության հանդեպ:

Միևնույն ժամանակ, վերջին ժամանակահատվածում նկատվում են միջազգային գործերում ՄԱԿ-ի հեղինակության վերականգնման հստակ միտումներ: Դրանց վկայությունն է վերջին արաբա-իսրայելական հակամարտության կարգավորման գործում ՄԱԿ-ի որոշիչ դերակատարումը: Կան նաև բոլոր հիմքերը ենթադրելու, թե այդ կազմակերպությունը կարող է կարևոր դերակատարում ունենալ ռուս-վրացական առճակատման, ինչպես նաև Հարավային Կովկասում ընթացող այլ քաղաքական գործընթացների վրա:

ՄԱԿ-ի գործունեության շուրջ. Սառը պատերազմի ավարտից հետո ԱՄՆ-ը ՄԱԿ-ը դիտարկում էր որպես իր գլոբալ քաղաքականությունը սահմանափակող հանգամանք և ջանքեր չի խնայում այդ կազմակերպության վարկաբեկման ուղղությամբ: Ամերիկյան մոտեցման առարկայական վկայություններից է Ջոն Բոլտոնին ՄԱԿ-ում ներկայացուցիչ նշանակելը. այդ գործիչը հայտնի է ՄԱԿ-ի հենքում ընկած «գաղափարների» և դրույթների դեմ ուղղված իր ելույթներով: ԱՄՆ որդեգրած քաղաքականությանը (որին «պասիվ ռեժիմով» աջակցում է նաև Մեծ Բրիտանիան) հնարավորինս փորձում էին դիմադրել ԱԽ մյուս մշտական անդամները: Մակայն Միացյալ Նահանգների համաշխարհային գերակայությունը թույլ էր տալիս այդ տերությանը շրջանցել ՄԱԿ-ը՝ առանց անհանգստանալու հնարավոր հետևանքների մասին (այդ առումով հատկանշական էր 2003թ., երբ ԱՄՆ-ը օկուպացրեց Իրաքը՝ անտեսելով ՄԱԿ-ի դիրքորոշումը): Ի լրումն՝ Միացյալ Նահանգները կարողացել է նաև ՄԱԿ-ի գործադիր կառույցների վրա որոշակի վերահսկողություն ձեռք բերել², ինչը երբեմն հանգեցնում է մի վիճակի, երբ այդ կազմակերպությունը սկսում էր արտահայտել ոչ թե «միավորված ազգերի», այլ ԱՄՆ-ի շահերը:

Մակայն այժմ նկատվում է ՄԱԿ-ի կարգավիճակի որոշակի վերականգնում: Այդ առումով առանցքային պետք է համարել վերջին արաբա-իսրայելական պատերազմի հետ կապված գործընթացները: Թերևս, առաջին անգամ վերջին տարիներին ՄԱԿ-ի ԱԽ որոշումը *(թիվ*

¹ Վերջին տարիներին ակտիվորեն քննարկվում են ՄԱԿ-ի բարեփոխումների, հատկապես՝ ԱԽ-ի մշտական (վետոյի իրավունք ունեցող) անդամների կազմի ընդլայնման նախագծերը: Մասնավորապես, դիտարկվում է Գերմանիայի, Հնդկաստանի, Բրազիլիայի, Ճապոնիայի և Հարավաֆրիկյան Հանրապետության ընդգրկումը ԱԽ կազմում: Մակայն առայսօր այդ խնդիրը լուծում չի գտել ներկայիս ԱԽ մշտական անդամների միջև եղած հակասությունների պատճառով:

² Որպես կանոն, ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարի պաշտոնում ընտրվում են ամերիկյան կողմնորոշում ունեցող անձինք: Օրինակ, համաձայն որոշ աղբյուրների, ժամանակին Քոֆի Անանի Գլխավոր քարտուղար ընտրվելուն խիստ նպաստել են ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի հատուկ ծառայությունները. նրանք Գլխավոր քարտուղարի այլ հավակնորդներին վարկաբեկելու գործողություններ էին ծավալել: Հատկանշական է, որ երբ Քոֆի Անանը փորձեց գործել փոքր-ինչ ինքնուրույն (մասնավորապես, Իրաքի հետ կապված հարցերում), անմիջապես ՋԼՄ-ում հայտնվեցին բազմաթիվ նյութեր նրա «կոռուսպացված» լինելու մասին, ստեղծվեցին վերստուգիչ հանձնաժողովներ և այլն: Արդյունքում Գլխավոր քարտուղարը մեղմացրեց իր մոտեցումները վիճահարույց խնդիրներում:

1701) իրատեսական հիմք և մեխանիզմ հանդիսացավ մերձավորարևելյան հակամարտությունը գոնե ժամանակավորապես դադարեցնելու համար: Մարտավարական հարթությունում դա պայմանավորված էր առաջին հերթին նրանով, որ Իսրայելին չհաջողվեց առավելության հասնել *Հիզբալլահի* նկատմամբ, քանի որ հակամարտող կողմերի միջև ստեղծվել էր ուժերի որոշակի հավասարակշռություն, և ՄԱԿ-ի միջնորդության դիմելը փակուղուց դուրս գալու միակ ճանապարհն էր: Ռազմավարական տեսանկյունից՝ ստեղծված իրադրությունը հետևանք է այն իրողության, որ ԱՄՆ-ը կորցրել է գերակայության զգալի մասը Մերձավոր և Միջին Արևելքի տարածաշրջանում (իսկ ավելի լայն դիտարկման դեպքում՝ գլոբալ միջազգային ոլորտում): Նրա հետ այսօր արդյունավետ մրցակցում են եվրասիական տերությունները՝ Իրանը, Չինաստանը, Ռուսաստանը, և, նվազագույնը, չեն աջակցում մայրցամաքային Եվրոպայի առաջատար երկրները:

Ստեղծված այս նոր՝ միաբնեռ համակարգից բազմաբնեռի անցման իրողությունը ստիպում է Միացյալ Նահանգներին վերանայել ՄԱԿ-ի հանդեպ իր մոտեցումները: Ակնհայտ է, որ միայն ռազմական գերազանցության վրա հիմնված ռազմավարությունն այլևս արդյունավետ չի գործում. անհրաժեշտ է կիրառել դիվանագիտական տեխնոլոգիաներ, և դրա համար ամենահարմար ձևաչափերից է ՄԱԿ-ը: Իր հերթին, դա նախապայմաններ է ստեղծում, որպեսզի քաղաքական հիմնախնդիրները լուծվեն փոխզիջումների և պայմանավորվածությունների եղանակով, այսինքն՝ այն մեթոդներով, որոնք կարծես թե առժամանակ մոռացության էին մատնվել: Նկատենք, որ այսօր կուտակվել է հիմնախնդիրների մի համախումբ՝ Իրանի և Հյուսիսային Կորեայի միջուկային ծրագրերը, իրադրությունը Մերձավոր Արևելքում, «սառեցված հակամարտությունները» Կովկասյան տարածաշրջանում և այլուր, որոնց կարգավորումները հնարավոր են միայն միջազգային հանրության կողմից լեգիտիմացված և համաձայնեցված որոշումների հիման վրա:

ՄԱԿ-ի դերակատարման կարևորման հետ կապված՝ վերոնշյալ հանգամանքները և գործընթացները, թերևս, հիմք հանդիսացան Մոսկվայի համար, որպեսզի վերջինս դիմի այդ կազմակերպությանը ռուս-վրացական հարաբերությունների առիթով:

Ռուս-վրացական հարաբերությունները և ՄԱԿ-ի բանաձևը. Ռուսաստանը, Վրաստանի հետ ծագած հիմնախնդիրների քննարկումը մտցնելով ՄԱԿ-ի ԱԽ օրակարգ, հետապնդում է մի քանի նպատակներ:

Վրացական իշխանությունների քաղաքականությունը տարածաշրջանում այսօր արտահայտում է գուտ ամերիկյան շահերը: Դա վերաբերում է ոչ միայն Ռուսաստանի շուրջ, այսպես կոչված, «սանիտարական կորդոնի» ստեղծմանը, այլև Կասպյան ավազանի էներգետիկ ռեսուրսների վրա վերահսկողության սահմանմանը: Առաջին գործոնը սկզբունքորեն չի հակասում մայրցամաքային Եվրոպայի երկրների շահերին, որոնք միջանկյալ, իսկ որոշ վերլուծաբանների եզրաբանությամբ՝ էգոիստական, դիրքորոշում են գրավել հյուսիսատլանտյան և եվրասիական աշխարհաքաղաքական նախագծերի միջև: Սակայն էներգառեսուրսներով ոչ հարուստ Եվրոպան խիստ զգայուն է էներգետիկ ոլորտում կատարվող գործընթացների հանդեպ: Այդ համատեքստում ամերիկյան-բրիտանական մենատիրական մոտեցումները հակասում են եվրոպական երկրների շահերին, քանի որ դուրս են մղում եվրոպական ընկերություններին մերձկասպյան էներգետիկ շուկայից: Ի լրումն՝ Ռուսաստանից էներգետիկ կախվածությունը և ռուսաստանյան էներգետիկ նախագծերում եվրոպական զգալի ներդրումները պարտավորեցնում են Եվրոպային այդ տերության հետ համերաշխ լինել էներգետիկայի բնագավառում ընթացող զարգացումներում:

Այս ամենի առումով պատահական չէ, որ ՄԱԿ-ում Ռուսաստանի առաջարկած և ԱՄՆ-ի կողմից նախկինում մերժված «վրացական» բանաձևը, խմբագրված և մեղմված տեսքով, վերստին վերադարձավ ԱԽ օրակարգ Գերմանիայի միջնորդությամբ և, ի վերջո, ընդունվեց: Հատկանշական է, որ դա կատարվեց Վ.Պուտինի Գերմանիա կատարած այցից անմիջապես հետո: ՄԱԿ-ի բանաձևը երկարաձգում է ռուսաստանյան խաղաղապահների մանդատը մինչև 2007թ. ապրիլ և պարտավորեցնում է Վրաստանին ապառազմականացնել Կոդորի կիրճը:

Ըստ երևույթին, «վրացական» (թիվ 1716, տես հավելված 1) բանաձևն ընդունվեց ոչ միայն շնորհիվ «եվրոպական գործոնի»: Ինչպես հայտնի է, ԱՄՆ-ի և Ռուսաստան-Չինաստանի միջև տեղի են ունեցել փոխզիջումներ Հս. Կորեայի միջուկային փորձարկման առիթով ՄԱԿ-ում պատժամիջոցների ընդունման խնդրում: Պեկինը և Մոսկվան դեմ էին Փենյանի դեմ ուժային միջոցների դիմելուն, և, ի վերջո, ընդունված բանաձևը (չնայած կորեական կողմի մերժմանը), ավելի հավասարակշռված բնույթ էր կրում¹: Կարելի է ենթադրել (դրա մասին է վկայում բանաձևերի գրեթե միաժամանակ ընդունման նախօրեին Սերգեյ Լավրովի և Քոնդոլիզա Ռայսի միջև կայացած հեռախոսագրույցը), որ Վրաստանի վերաբերյալ ամերիկյան մոտեցման փոփոխումը արդյունք է նաև հյուսիսկորեական հարցի շուրջ ընթացած բանակցությունների:

Անկախ նրանից, թե որքանով վրացական կողմը կկատարի ՄԱԿ-ի որոշումը (համաձայնելով Կորեի կիրճից զինված ուժերի դուրսբերմանը՝ Թբիլիսին չի պատրաստվում այնտեղից հանել, այսպես կոչված, «Աբխազիայի կառավարությունը»), այն լեգիտիմացնում է վրաց-աբխազական (անուղղակիորեն նաև՝ վրաց-օսական) հարաբերությունների ներկայիս կարգավիճակը, իրավաբանական արգելքներ է դնում Աբխազիայի և Հարավային Օսիայի հնարավոր անեքսիայի դեմ² և ինչ-որ չափով արդարացնում և բարոյական-քաղաքական հիմք է ծառայում Մոսկվայի հնարավոր պատասխան գործողությունների համար պատերազմական սցենարի պարագայում:

Նկատենք, որ վրացական կողմի հայտարարությունները, թե Ռուսաստանը ՄԱԿ-ի որոշումից որևիցե էական արդյունքի չի հասել, ավելի շուտ տեղեկատվական-հոգեբանական բնույթ են կրում: Գուցե ռուսական կողմի հաջողություններն այնքան չեն, որքան նախատեսում էր Մոսկվան (մասնավորապես, խմբագրված բանաձևում բացակայում է Թբիլիսիի գործողությունները դատապարտող մասը): Մակայն պետք է արձանագրել, որ առաջին անգամ վրացական ներկայիս վարչակազմը չստացավ Արևմուտքի միանշանակ և լիակատար աջակցությունը Ռուսաստանի դեմ կատարած իր գործողությունների կապակցությամբ: Այդ համատեքստում հատկանշական է Մ.Սահակաշվիլու «Ուղ սթրիթ ջորնալ» թերթում տպագրված հոդված-նուլերձը, որում կոչ է արվում Արևմուտքին չաջակցել Ռուսաստանին՝ դրանով իսկ փաստելով նման աջակցության գոյությունը:

Հետևություններ. Հարավային Կովկասում ընթացող ռազմաքաղաքական զարգացումները և դրանց դիվանագիտական արտացոլումը ՄԱԿ-ում վկայում են, որ տարածաշրջանում ձևավորվում է աշխարհաքաղաքական խոշոր դերակատարների (ԱՄՆ, Ռուսաստան, ԵՄ) ուժերի նոր հարաբերակցություն: Տարածաշրջանային այդ նոր իրավիճակը բնութագրվում է, մասնավորապես, հետևյալ գործոններով.

- Գլոբալ հարթություններում Ռուսաստանի դերակատարման մեծացումը ստիպում է աշխարհաքաղաքական այլ դերակատարներին ավելի քան նախկինում հաշվի նստել այդ տերության շահերի հետ և Հարավային Կովկասի խնդիրներում փնտրել փոխզիջումային տարբերակներ:
- ՄԱԿ-ում ընթացող վերջին գործընթացները վկայում են, որ Հարավային Կովկասի խնդիրները և դրանց հնարավոր լուծումները գլոբալացվել են, և դրանք, ավելի քան նախկինում, կապվում են այլ տարածաշրջաններում ընթացող զարգացումների հետ:

Գագիկ Հարությունյան
«Նորավանք» հիմնադրամ

¹ Տե՛ս «Северная Корея взрывает ситуацию» հոդվածի հավելվածը:

² Նման զարգացումները քննարկելիս պետք է հաշվի առնել, որ ամերիկյան և բրիտանական հրահանգիչների կողմից մարզվող վրացական բանակը զգալիորեն բարելավվել և մարտունակ է դարձել: Այսինքն՝ չպետք է բացառել, որ վրացիները (հատկապես սկզբնական փուլում) գուցե և կարողանան հասնել որոշակի հաջողությունների (չնայած նրան, որ Աբխազիայում ու Հարավային Օսիայում, համաձայն որոշ աղբյուրների, տեղակայված են ՌԴ ՊՆ «սպեցնազի» ջոկատները): Այդպիսի սցենարը, մասնավորապես Հրվ. Օսիայի պարագայում, կարող է հանգեցնել հումանիտար և քաղաքական աղետի:

**Резолюция 1716 (2006),
принятая Советом Безопасности на его 5549-м заседании
13 октября 2006 года**

Совет Безопасности, ссылаясь на все свои соответствующие резолюции, в частности резолюцию 1666 от 31 марта 2006 года (S/RES/1666), приветствуя доклад Генерального секретаря о деятельности Миссии Организации Объединенных Наций по наблюдению в Грузии от 28 сентября 2006 года, поддерживая непрерывные усилия, предпринимаемые Генеральным секретарем и его Специальным представителем при помощи Российской Федерации в качестве содействующей стороны, а также Группы друзей Генерального секретаря и ОБСЕ, выражая сожаление по поводу отсутствия прогресса по ключевым аспектам всеобъемлющего урегулирования грузино-абхазского конфликта, отмечая с озабоченностью замечание Генерального секретаря о том, что возникла новая напряженность между грузинской и абхазской сторонами, в частности в результате специальной операции Грузии в верхней части Кодорского ущелья,

1. *вновь подтверждает* приверженность всех государств-членов суверенитету, независимости и территориальной целостности Грузии в пределах ее международно признанных границ и *поддерживает* все усилия Организации Объединенных Наций и Группы друзей Генерального секретаря, в основе которых лежит их решимость способствовать урегулированию грузино-абхазского конфликта только мирными средствами и в рамках резолюций Совета Безопасности;

2. *напоминает* — в целях достижения прочного и всеобъемлющего урегулирования — о своей поддержке принципов, содержащихся в документе, озаглавленном «Основные принципы разграничения полномочий между Тбилиси и Сухуми», и приветствует дополнительные идеи, которые стороны пожелали бы выдвинуть в целях творческого и конструктивного проведения политического диалога под эгидой Организации Объединенных Наций;

3. *принимает во внимание* соответствующие резолюции Совета Безопасности, содержащие призыв к обеим сторонам воздерживаться от любых действий, которые могут воспрепятствовать мирному процессу, *выражает* свою озабоченность в связи с действиями грузинской стороны в Кодорском ущелье в июле 2006 года и в связи со всеми нарушениями Московского соглашения о прекращении огня и разъединении сил от 14 мая 1994 года, а также других грузино-абхазских договоренностей в отношении Кодорского ущелья;

4. *настоятельно призывает* грузинскую сторону обеспечить, чтобы ситуация в верхней части Кодорского ущелья находилась в соответствии с Московским соглашением и чтобы там не находилось никаких войск, которые не предусмотрены этим соглашением;

5. *отмечает* с удовлетворением возобновление совместного патрулирования в верхней части Кодорского ущелья МООННГ и миротворческими силами СНГ и вновь подтверждает, что такое совместное патрулирование должно осуществляться на регулярной основе;

6. *настоятельно призывает* обе стороны полностью соблюдать ранее достигнутые соглашения и договоренности, касающиеся прекращения огня, неприменения насилия и мер укрепления доверия, и *подчеркивает* необходимость строгого соблюдения Московского соглашения о прекращении огня и разъединении сил в воздухе, на море и на суше, включая Кодорское ущелье;

7. *подтверждает* важную роль миротворческих сил СНГ и МООННГ в зоне грузино-абхазского конфликта, *подчеркивает* важное значение тесного и эффективного сотрудничества между МООННГ и миротворческими силами СНГ, поскольку они в настоящее время играют стабилизирующую роль в зоне конфликта, *надеется*, что все стороны будут продолжать оказывать необходимое содействие им, и *напоминает*, что для прочного и всеобъемлющего урегулирования конфликта потребуются надлежащие гарантии безопасности;

8. *вновь настоятельно призывает* грузинскую сторону серьезно отнестись к обоснованной озабоченности абхазской стороны по поводу безопасности, избегать шагов, которые могли бы быть восприняты как угрожающие, и воздерживаться от воинственной риторики и провокационных действий, особенно в верхней части Кодорского ущелья;

9. *настоятельно призывает* абхазское руководство серьезно отнестись к необходимости возвращения внутренне перемещенных лиц и беженцев в условиях уважения достоинства, включая их безопасность и учет озабоченности по поводу прав человека, публично заверить местных жителей, особенно в Гальском районе, что их права на проживание и их самобытность будут уважаться, и без промедления приступить к выполнению ранее данных обещаний, касающихся полицейских советников Организации Объединенных Наций, бюро отделения Организации Объединенных Наций по правам человека и языка обучения;

10. *настоятельно призывает* обе стороны безотлагательно завершить работу над пакетом документов для Гальского района о неприменении насилия и возвращении беженцев и внутренне перемещенных лиц и предпринять необходимые шаги для обеспечения защиты и уважения достоинства гражданского населения, включая возвращающихся лиц;

11. *с удовлетворением отмечает* выдвижение обеими сторонами идей в качестве основы для диалога и *призывает* обе стороны возобновить этот диалог путем использования всех существующих механизмов, как указано в соответствующих резолюциях Совета Безопасности, с тем чтобы достичь мирного урегулирования;

12. *призывает* обе стороны предпринять последующие шаги в связи с выраженной ими готовностью провести встречу своих высших руководителей без предварительных условий и сохранять открытыми каналы связи для укрепления доверия и далее *рекомендует* осуществить контакты между представителями гражданского общества;

13. *призывает* Генерального секретаря изучить совместно со сторонами пути и средства укрепления доверия, в частности через улучшение благосостояния и безопасности жителей Гальского и Зугдидского районов;

14. *поддерживает* все усилия грузинской и абхазской сторон, направленные на то, чтобы конструктивно участвовать в экономическом сотрудничестве, как это предусмотрено на женевских встречах и дополнено рабочими группами, созданными в Сочи в марте 2003 года, включая, когда это позволят условия в плане безопасности, восстановление инфраструктуры, и приветствует выраженное Германией намерение провести у себя конференцию по экономическому сотрудничеству и мерам укрепления доверия в ожидании прогресса в процессе урегулирования конфликта;

15. *подчеркивает*, что обе стороны несут главную ответственность за обеспечение надлежащей безопасности и свободы передвижения МООННГ, миротворческих сил СНГ и другого международного персонала, и *призывает* обе стороны выполнять свои обязательства в этом отношении;

16. *приветствует* усилия, предпринимаемые МООННГ для осуществления провозглашенной Генеральным секретарем политики нулевой терпимости по отношению к сексуальной эксплуатации и надругательству и обеспечения всестороннего соблюдения ее персоналом Кодекса поведения Организации Объединенных Наций, *просит* Генерального секретаря продолжать принимать все необходимые меры в этой связи и информировать Совет Безопасности и *настоятельно призывает* страны, предоставляющие войска, принимать надлежащие превентивные меры, включая организацию подготовки на предшествующем развертыванию этапе для повышения уровня осведомленности по данной проблеме, а также дисциплинарные и другие меры для обеспечения всей полноты ответственности в случаях такого поведения, касающихся их персонала;

17. *постановляет* продлить мандат МООННГ на следующий период, заканчивающийся 15 апреля 2007 года;

18. *просит* Генерального секретаря включить подробную информацию о развитии событий в Кодорском ущелье и о прогрессе в реализации усилий по возвращению беженцев и внутренне перемещенных лиц, в частности в Гальский район, в его следующий доклад по ситуации в Абхазии, Грузия;

19. *решительно поддерживает* усилия Специального представителя Генерального секретаря и призывает Группу друзей Генерального секретаря продолжать оказывать свою неослабную и единую поддержку;

20. *постановляет* продолжать активно заниматься этим вопросом.

ՏԱՐԱԾԱՇՐՁԱՆՈՒՄ ՆԱՏՕ-Ի ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

2006թ. սեպտեմբերի 21-ին Նյու Յորքում տեղի ունեցած ՆԱՏՕ-ի (ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական/ռազմական վիճակագրությունը տե՛ս *Հավելված 1-ում*) 26 անդամ երկրների արտգործնախարարների հանդիպման ժամանակ որոշվեց կազմակերպության *Partnership for Peace (PfP)* (տե՛ս *Հավելված 2*) ծրագրի շրջանակներում Վրաստանի հետ սկսել *Intensified Dialogue (ID)* փուլը: Թեև պաշտոնական Թբիլիսիում այդ որոշմանը սպասում էին դեռևս հուլիս-օգոստոս ամիսներին, սակայն Հյուսիսատլանտյան դաշինքի նման քայլն, իրականում, կարող է շրջադարձային լինել հարավկովկասյան տարածաշրջանի համար:

ՆԱՏՕ-Հարավային Կովկաս. նոր միտումներ

Մեծ է հավանականությունը, որ առաջիկա 10-15 տարիներին Կասպիցը դառնա լուրջ հակասությունների, անգամ հակամարտության թատերաբեմ: Մերձկասպյան հինգ երկրների միջև առկա սահմանային հարցերն ու ռազմականացումը, էներգետիկ հարուստ պաշարները և աշխարհաքաղաքական մրցակցությունն այն բոլոր անհրաժեշտ նախապայմաններն են, որոնք կարող են հանգեցնել իրավիճակի ապակայունացմանը: Նաև էներգետիկ անվտանգության խնդիրներից ելնելով՝ Արևմուտքի համար առաջնային նշանակություն է ստանում Կասպիցում սեփական ռազմական ներկայության հաստատման հարցը:

Հաշվի առնելով ԱՄՆ-Ռուսաստան հակամարտության նոր փուլի ծավալումը՝ Միացյալ Նահանգների համար նոր իմաստ է ստացել ՌԴ հարևան հետխորհրդային պետություններում սեփական ազդեցության ընդլայնումը: Որպես նոր պահանջներին համապատասխանող լուծում՝ դիտարկվում է եվրասատլանտյան համակարգերի հետ այդ երկրների ավելի սերտ ինտեգրումը:

Ներկայացված գործոններին զուգահեռ՝ առանցքային նշանակություն է ստանում այդ բոլոր նախաձեռնություններում ՆԱՏՕ-ի դերակատարության աճի հավանականությունը: Ամերիկյան անհաջողությունները Կենտրոնական Ասիայում, Մերձավոր Արևելքում և Ուկրաինայում լրացուցիչ ազդակներ են, որպեսզի ռազմավարական խնդիրներում Վաշինգտոնն ավելի մեծ տեղ հատկացնի եվրասատլանտյան համագործակցության գծով իր դաշնակիցներին: Աֆղանստանում ՆԱՏՕ-ի առաքելության ընդլայնումն ու նոր իրավունքների ստանձնումը (օրինակ, աֆղանական հարցերի առնչությամբ Պակիստանի հետ լրացուցիչ պայմանավորվածությունների ձեռքբերումը¹), ինչպես նաև Լիբանանում նույն ՆԱՏՕ-ի գծով առանցքային երկրներ համարվող Գերմանիայի ու Իտալիայի ռազմական ներկայության հաստատումը, ինչը Երկրորդ աշխարհամարտից հետո Հյուսիսատլանտյան դաշինքի ձևաչափից դուրս աննախադեպ է այդ երկու երկրների համար, կարծես թե վկայում են այդ մասին:

Ընդհանուր առմամբ, Հարավային Կովկասում ընթացող գործընթացները նույնպես վերոհիշյալ տրամաբանության մաս են կազմում: Ամենից ակնհայտը Վրաստանի շուրջ ընթացող զարգացումներն են: Ռուսաստանին, թերևս, հաջողվեց սեպտեմբերի վերջից ծավալվող ռուս-վրացական հակամարտության միջոցով Թբիլիսիի նկատմամբ գործադրված աննախադեպ ճնշման արդյունքում կանխել նոյեմբերի 28-29-ը Ռիգայում կայանալիք ՆԱՏՕ-ի հերթական զագաթաժողովում Վրաստանի վերաբերյալ որոշման կայացումը:

Հատկանշական է, որ անգամ ռուս-վրացական վերջին դիմակայության օրերին ԱՄՆ Մենասոն ընդունեց մի օրինագիծ, որով, Ալբանիայից, Մակեդոնիայից ու Խորվաթիայից բացի,

¹ Արևմտյան գանգվածային լրատվամիջոցները հատուկ ուշադրություն դարձրին հոկտեմբերի 10-ին Իսլամաբադում կայացած Աֆղանստանում ՆԱՏՕ-ի զորքերի հրամանատար, բրիտանական գեներալ Դևիդ Ռիչարդսի և Պակիստանի նախագահ Փերվեզ Մուշարաֆի հանդիպմանը:

իր աջակցությունն է հայտնում ՆԱՏՕ-ին անդամակցել ձգտող Վրաստանին¹: Ուշագրավ է, որ այդ օրինագծով նախատեսված մոտ \$20 մլն օգնության (որը պետք է աջակցի այդ չորս երկրներին) գրեթե կեսը բաժին է հասնելու Վրաստանին: Հոկտեմբերի 3-ին, փաստորեն, նույն բովանդակությամբ մի բանաձև էլ ընդունեց ՆԱՏՕ-ի Խորհրդարանական վեհաժողովը, որով ընդգծվում է, որ Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու ձգտումը պետք է սատարվի:

Պակաս ակտիվ չեն Ադրբեջանի ուղղությամբ ընթացող զարգացումները: Սեպտեմբերի սկզբից Ադրբեջանում էին ԱՄՆ պաշտպանության նախարարի տեղակալի օգնական Ջիմ ՄըքԴուգալը, ՆԱՏՕ-ի Միջազգային ռազմական սպայակույտի Համագործակցության ու տարածաշրջանային անվտանգության վարչության պետ Դենիս Քուրուլուքը, Եվրոպայում ամերիկյան զորքերի փոխհրամանատար Ուիլյամ Ուորդը, ՆԱՏՕ-ի Խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահ Պիեռ Լելուշը, իսկ ՆԱՏՕ-ի Գլխավոր քարտուղարի Հարավային Կովկասում և Կենտրոնական Ասիայում հատուկ ներկայացուցիչ Ռոբերտ Սիմոնսը նույն ժամանակահատվածում Բաքվում էր երկու անգամ:

Ներկայացվածի տրամաբանական արդյունք պետք է համարել նոյեմբերի 8-ին նախատեսված Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի այցելությունը ՆԱՏՕ-ի կենտրոնակայան՝ Բրյուսել: Արդեն իսկ գործող «Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան» նավթամուղի և դեկտեմբերին գործարկվող «Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում» գազամուղի ֆոնին պետք է ենթադրել, որ Բրյուսել Ալիև-կրտսերի նախատեսված այցելության փաստը կարող է առաջին հերթին նշանակել ՆԱՏՕ-ի հետ Ադրբեջանի համագործակցության նոր մակարդակի հիմնում: Չպետք է բացառել, որ որպես այդ համագործակցության նվազագույն աստիճան դիտարկվի 2007թ. ադրբեջանական զինված ուժերում մեկնարկող ամերիկյան ռազմական գերատեսչության նոր ծրագիրը, որը, Վրաստանում իրականացրած «Վարժեցրու և զինիր» ծրագրի օրինակով, Ադրբեջանի զինված ուժերում պետք է ստեղծի ՆԱՏՕ-ի չափանիշներին համապատասխան հատուկ նշանակության զորախմբեր:

Նոր միտումներն առկա են նաև Հայաստանի պարագայում: Հատուկ ուշադրության է արժանի հոկտեմբերի 12-ին Երևանում Ռոբերտ Սիմոնսի արած հայտարարությունը, թե դաշինքն ուշադիր հետևելու է 2007թ. Հայաստանում կայանալիք խորհրդարանական ընտրություններին: Այդ հանգամանքը պետք է ընկալել որպես Հայաստանի քաղաքականության վրա ՆԱՏՕ-ի ազդեցության ընդլայնմանն ուղղված քայլ:

Հետևություններ

Թեև Հյուսիսատլանտյան դաշինքի հետագա ծավալման հիմքում առաջին հերթին ընկած է Վաշինգտոնի քաղաքականությունը, սակայն կան նաև այլ գործոններ, որոնք նպաստում են Հյուսիսատլանտյան դաշինքի էքսպանսիային.

- Եվրամիության ինստիտուցիոնալ զարգացման անհաջողությունն առաջին հերթին անդրադարձավ նրա միասնական պաշտպանական ու արտաքին քաղաքականության համակարգի կայացման վրա, որն էլ հանգեցրեց «հին Եվրոպայի» երկրների կողմից ՆԱՏՕ-ի վերաբժնորմանը,
- Եվրամիության և ՆԱՏՕ-ի նոր՝ արևելաեվրոպական երկրների անվտանգության հայեցակարգերի համաձայն, դաշինքի հետագա շարժը դեպի Արևելք միայն նպաստելու է սեփական անվտանգության ամրապնդմանը, որից ելնելով էլ արևելաեվրոպական երկրները զգալի աջակցություն են ցույց տալիս ամերիկյան դիվանագիտությանը ՆԱՏՕ-ի ընդլայնման հարցում,
- Էներգետիկ անվտանգության խնդիրների պատճառով ՆԱՏՕ-ն նոր իմաստ է ստացել եվրոպական երկրների համար. փաստորեն, Հյուսիսատլանտյան դաշինքը միակ մեխանիզմն է, որի օգնությամբ եվրոպական երկրները ներկայում կարող են համախումբ կեր-

¹ Նշենք, որ նաև ՆԱՏՕ-ին Վրաստանի անդամակցությանն էր, փաստորեն, վերաբերում մոտ չորս ամիս առաջ՝ հունիսի 9-ին, նույն ԱՄՆ Սենատի կողմից ձայների մեծամասնությամբ ընդունված բանաձևը: Համաձայն այդ բանաձևի, ԱՄՆ նախագահ Բուշ-կրտսերը Միացյալ Նահանգների Կոնգրեսին պետք է ներկայացնի «Էներգիայի պաշտպանված, կայուն և վստահելի աղբյուրների ապահովման վերաբերյալ ՆԱՏՕ ռազմավարության մասին» մանրամասն գեկույց՝ «ներառյալ չնախատեսված իրավիճակներին առնչվող ծրագրերի մասին, եթե էներգիայի ներկայիս աղբյուրները վտանգի ենթարկվեն»:

պով իրենց ռազմաքաղաքական ազդեցությունը հաստատել էներգետիկ պաշարներով լի տարածաշրջաններում և էներգետիկ հոսքերն ապահովող «միջանցքներում»,

- ընդհանուր առմամբ, այդ ամենը հանգեցրեց ՆԱՏՕ-ի նշանակության աճին միջազգային քաղաքականության մեջ, թեև Եվրամիությունում ծավալված զարգացումների հետևանքով 1990-ական թթ. երկրորդ կեսին կազմակերպությունը մոտ էր համակարգային ճգնաժամին:

Մյուս կողմից՝ ամերիկյան ռազմական ներկայության ընդլայնումը Արևելյան Եվրոպայում (օրինակ, հակահրթիռային պաշտպանության գծով պայմանավորվածությունների կայացումը Լեհաստանի հետ) կոչված է նաև նպաստելու ՆԱՏՕ-ի ամրապնդմանը:

Մեծ է հավանականությունը, որ ՆԱՏՕ-ի Ռիգայի գագաթաժողովից հետո, երբ Խորվաթիայի, Մակեդոնիայի ու Ալբանիայի առնչությամբ, ըստ ամենայնի, կայացվեն համապատասխան որոշումներ, Սև ծով-Հարավային Կովկաս-Կասպից-Կենտրոնական Ասիա ուղղությունը Հյուսիսատլանտյան դաշինքի ռազմավարությունում ձեռք բերի առաջնային նշանակություն:

Ընդհանուր առմամբ, կարելի է ասել, որ աշխարհաքաղաքական զարգացումների ներկա տրամաբանության պահպանման դեպքում առաջիկա տարիներին ՆԱՏՕ-ի ներգրավվածությունը Հարավային Կովկասում աճելու է:

Հայաստանի անվտանգության տեսանկյունից պետք է առանձնացնել այն հեռանկարը, որ ՆԱՏՕ-ի ներգրավվածության հետագա աճը տարածաշրջանում կարող է ի վերջո հանգեցնել դարաբաղյան զարգացումներում այդ կազմակերպության ազդեցության հաստատմանը:

*Մարգիս Հարությունյան
Կարեն Վերանյան
«Նորավանք» հիմնադրամ*

ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական/ռազմական վիճակագրությունը

Ստորև ներկայացված է Հյուսիսատլանտյան դաշինքի պաշտպանական/ռազմական ծախսերի ընդհանուր վիճակագրական վերլուծությունը՝ ըստ անդամ երկրների: Ներկայացված է նաև կազմակերպության պաշտպանական ծախսերի բաշխումն ըստ հիմնական ուղղությունների, ինչպես նաև տվյալներ ՆԱՏՕ-ի զինված ուժերի ընդհանուր թվաքանակի և դրա փոփոխության միտումների մասին: Վերլուծությունն իրականացվել է գերազանցապես ՆԱՏՕ-ի վիճակագրական ու փաստագրական պաշտոնական տեղեկությունների հիման վրա:

Պաշտպանական ծախսեր

Հյուսիսատլանտյան դաշինքի անդամ պետությունների պաշտպանական ընդհանուր ծախսերը 2000-2005թթ. ընկած ժամանակահատվածում և, մասնավորապես, 2001 թվականից սկսած՝ զգալի աճ են արձանագրել: Այս հանգամանքը նախ և առաջ պետք է պայմանավորել 21-րդ դարում ռազմաքաղաքական հարթությունում ի հայտ եկած նոր մարտահրավերներով ու սպառնալիքներով (ահաբեկչություն, միջուկային հնարավոր բախումներ և այլն), ինչպես նաև հետևանք էր 2001թ. սեպտեմբերի 11-ի իրադարձությունների:

ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական ծախսերը 2000-2005թթ., \$մլրդ

Անդամ պետություն*	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ԱՄՆ	301.6	312.7	356.7	415.2	464.6	472.2
Մեծ Բրիտանիա	35.6	35.2	37.7	43.1	49.5	52.7
Ֆրանսիա	33.8	33.2	36.4	45.9	53	54.8
Գերմանիա	28.1	27.4	29.3	35	38	39.2
Իտալիա	22.4	22	24.3	30.2	34.1	32.3
Թուրքիա	9.9	7.2	8	9	9.3	11.6
Կանադա	8.2	8.5	8.5	10	11.4	12.5
Իսպանիա	7	7.1	8.9	10.8	12.6	13.6
Նիդերլանդներ	5.9	6.2	6.7	8.3	9.6	10.2
Հունաստան	5.5	5.3	4.5	4.8	5.9	7
Բելգիա	3.1	3	3.1	3.8	4.4	4.7
Լեհաստան	3	3.5	3.5	3.9	4.6	5.6
Նորվեգիա	2.9	2.9	4	4.5	4.8	4.9
Դանիա	2.3	2.5	2.6	3.2	3.5	3.6
Պորտուգալիա	2.2	2.3	1.9	2.3	2.8	3
Չեխիա	1.1	1.1	1.4	1.8	2	2.3
Հունգարիա	0.8	0.9	1	1.4	1.5	1.5
Լյուքսեմբուրգ	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2
Ռումինիա	//	//	//	//	1.5	1.9
Լատվիա	//	//	//	//	0.2	0.2
Լիտվա	//	//	//	//	0.3	0.3
Էստոնիա	//	//	//	//	0.2	0.2
Սլովակիա	//	//	//	//	0.7	0.8
Սլովենիա	//	//	//	//	0.5	0.6
Բուլղարիա	//	//	//	//	0.5	0.6
Ընդամենը	473.5	481.1	538.6	633.5	715.5	736.5

// տվյալներ չկան

*Բալանդիան չունի զինված ուժեր, ՆԱՏՕ-ի կազմում էական ռազմական հատկացումներ չի կատարում:

Պաշտպանական ծախսերի բաշխումն ըստ ուղղությունների

ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական ծախսերի բաշխման հարցում¹ էապես կարևորվում են սպառազինությանը հատկացվող ֆինանսները և դրանց բաշխումը: 2005թ. ընդհանուր ռազմական ծախսերի մեջ սպառազինության ոլորտին (սպառազինության ձեռքբերում, վերանորոգում, ռազմական արդյունաբերություն և այլն) կազմակերպության անդամ պետությունների շարքում առավել խոշոր միջոցներ է տրամադրել Թուրքիան: Վերջինս ռազմատեխնիկային է հատկացրել իր պաշտպանական ծախսերի 36.9%-ը: Թուրքիան այդ ցուցանիշով ՆԱՏՕ-ի շրջանակներում առաջատար տեղ է զբաղեցրել 2001-2005թթ. ողջ ընթացքում:

ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական ծախսերն ըստ ուղղությունների 2005թ.

Անդամ պետություն*	Պաշտպանական ծախսերն ըստ ուղղությունների (%), այդ թվում՝			
	Զորակազմ	Սպառազինություն	Ենթակառուցվածք	Այլ ծախսեր
ԱՄՆ	33.2	25.7	1.3	39.8
Ֆրանսիա	58.1	21.3	4.7	15.9
Գերմանիա	59.3	15.1	4	21.6
Մեծ Բրիտանիա	39.1	24.5	2.6	33.9
Իտալիա	78.7	10.7	0.8	9.8
Իսպանիա	54.3	20.7	3.7	21.3
Կանադա	45.8	14.2	3.8	36.3
Թուրքիա	47.8	36.9	2.2	13
Նիդեռլանդներ	49.6	17.5	3.4	29.5
Նորվեգիա	41.7	22.5	5.3	30.5
Հունաստան	76.2	8	1.3	14.4
Լեհաստան	58.5	15.7	4.1	21.7
Բելգիա	75.1	6.4	2.5	16
Չեխիա	49.7	11.6	9.8	28.9
Պորտուգալիա	73.5	11.4	1.4	13.6
Դանիա	52.2	18	2.4	27.4
Հունգարիա	53.3	8.9	2.9	35
Լյուքսեմբուրգ	72.2	14.6	1.5	11.7
Ռումինիա	54.6	21.3	1.9	22.2
Լատվիա	48.8	7.6	11.5	32.2
Լիտվա	57.4	14.9	3.7	24
Էստոնիա	31	13.3	15.3	40.4
Սլովակիա	49.1	11.2	5.2	34.5
Սլովենիա	57.8	17.1	2.6	22.6
Բուլղարիա	54.7	13.4	0.1	31.8
Ընդամենը	-	-	-	-

Զինված ուժեր

2000-2005թթ. ՆԱՏՕ զինված ուժերի ընդհանուր թվաքանակը նվազման միտում է ունեցել: Հյուսիսատլանտյան դաշինքի պաշտոնական վիճակագրության համաձայն, 2000-2005թթ. ընթացքում կազմակերպության շրջանակներում գործող զինված ուժերի ընդհանուր թվաքանակում գերակշիռ մասը բաժին է ընկել ամերիկյան զինծառայողներին:

ՆԱՏՕ-ի զորակազմը 2000-2005թթ., հազ.

Անդամ պետություն	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ԱՄՆ	1483	1487	1506	1422	1378	1371
Թուրքիա	793	803	816	534	502	499
Ֆրանսիա	394	366	355	356	357	357
Իտալիա	381	374	362	325	315	317
Գերմանիա	319	306	295	271	255	254
Մեծ Բրիտանիա	218	215	214	206	202	202

¹ ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական ծախսերի բաշխումն ըստ ուղղությունների տե՛ս Աղյուսակ 1-ում:

Անդամ պետություն	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Հունաստան	205	202	208	139	133	135
Լեհաստան	191	178	159	150	150	150
Իսպանիա	144	151	135	130	124	124
Պորտուգալիա	68	68	69	42	45	47
Կանադա	59	59	61	62	62	62
Նիդեռլանդներ	52	51	53	53	51	50
Հունգարիա	50	49	44	36	30	24
Չեխիա	52	49	40	26	25	26
Բելգիա	42	41	42	41	41	38
Նորվեգիա	32	31	22	21	23	23
Դանիա	24	22	22	20	20	20
Լյուքսեմբուրգ	1.4	1.4	1.4	1.6	1.6	1.6
Ռումինիա	//	//	//	//	91	79
Լատվիա	//	//	//	//	7	6
Լիտվա	//	//	//	//	12	12
Էստոնիա	//	//	//	//	3	3
Սլովակիա	//	//	//	//	18	19
Սլովենիա	//	//	//	//	6	7
Բուլղարիա	//	//	//	//	42	42
Ընդամենը	4508	4453	4404.4	3835.6	3893.6	3868

// տվյալներ չկան

Ուշագրավ է, որ 2000-2005թթ. կազմակերպության զինված ուժերի ընդհանուր թվաքանակում Միացյալ Նահանգներին հաջորդել է Թուրքիան, թեև վերջինիս ցուցանիշը մասնավորապես 2001-2005թթ. ընկած ժամանակահատվածում կայուն նվազման միտում է արձանագրել: 2003-2005թթ. ընթացքում ՆԱՏՕ-ի զինված ուժերում թվաքանակով երրորդ հորիզոնականը զբաղեցնում է Ֆրանսիան:

ՆԱՏՕ-ի զինված ուժերում ազգային զինձառայողների քանակով 2000-2005թթ. ընկած ժամանակաշրջանում հաջորդաբար բարձր են եղել նաև Գերմանիայի, Մեծ Բրիտանիայի, ինչպես նաև Հունաստանի ու Լեհաստանի ցուցանիշները:

Նկատառումներ

ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրների պաշտպանական ոլորտում իրականացվող ծախսերից գատ, գործում են նաև բուն կազմակերպության քաղաքացիական ու ռազմական բյուջեները, որոնք համալրվում են գերազանցապես կազմակերպության անդամ պետությունների, համապատասխանաբար, արտաքին գործերի ու պաշտպանության նախարարությունների կողմից:

Քաղաքացիական ու ռազմական բյուջեները հիմնականում նախատեսված են կազմակերպության գործառնության և շինարարական տարբեր աշխատանքների, ինչպես նաև միջազգային ռազմական ինստիտուտների շրջանակներում ոչ խոշոր ծավալներով ֆինանսական ներդրումների ու ռազմական տարբեր միջոցառումների իրականացման համար:

ՆԱՏՕ-ի քաղաքացիական և ռազմական բյուջեները, ըստ էության, սպասարկում են կազմակերպության ռազմական/քաղաքացիական ոլորտի տեխնիկական ծախսերը և սահմանափակվում են համեմատաբար նեղ ֆինանսական միջոցներով: Այսպես, 2000թ. ՆԱՏՕ քաղաքացիական ընդհանուր բյուջեն կազմում էր ընդամենը \$133 մլն: Նույն թվականին կազմակերպության ռազմական բյուջեն կազմում էր շուրջ \$751.5 մլն, որի 43%-ը բաժին էր ընկնում ռազմական գործողությունների (նաև խաղաղապահ առաքելության) և դրանց նյութատեխնիկական ապահովության խնդիրներին:

ՆԱՏՕ-ի քաղաքացիական և ռազմական բյուջեներից բացի, գործում է նաև «Անվտանգության ապահովման ներդրումներ» ծրագիրը, որի ֆինանսները նախատեսված են կազմակերպության զլխավոր հրամանատարության ինստիտուտների ու սպայակույտերի անվտանգության ապահովման համար (այդ թվում՝ օդանավակայաններ, նավահանգիստներ, ապաստարաններ և այլք): Այս ծրագրի ֆինանսական միջոցները 2000թ. կազմում էին \$690 մլն:

Ընդհանուր առմամբ, նշենք, որ վերոնշյալ ֆինանսական միջոցները (քաղաքացիական և ռազմական բյուջեներ, «Անվտանգության ապահովման ներդրումներ» ծրագիր և այլ նախաձեռնություններ/կամ ծրագրեր) կազմում են ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական ընդհանուր ծախսերի ոչ ավելի, քան 1.5-2%-ը:

ՆԱՏՕ-ի *Partnership for Peace (PfP)* Համագործակցություն հանուն խաղաղության) ծրագիրը հիմնվել է 1994թ.: Ներկայում այդ ծրագրի մեջ ներգրավված է 20 երկիր: Վրաստանը *PfP*-ում ներգրավվել է 1994թ. մարտի 23-ին, Ադրբեջանը՝ 1994թ. մայիսի 4-ին, իսկ Հայաստանը՝ 1994թ. հոկտեմբերի 5-ին: *PfP* շրջանակներում գործընկեր երկրների հետ իրականացվում են երեք կարգի, փաստորեն, ենթածրագրեր, որոնց ավարտից հետո տվյալ երկիրը կարող է դառնալ Հյուսիսատլանտյան դաշինքի անդամ:

- *Individual Partnership Action Plan (IPAP)*. Անհատական գործընկերության գործողության ծրագիր, ստեղծվել է 2002թ. նոյեմբերին Պրահայում կայացած ՆԱՏՕ-ի գագաթաժողովի արդյունքում, տևողությունը՝ սովորաբար 2 տարի: 2004թ. հոկտեմբերի 29-ին Վրաստանը դարձավ առաջին երկիրը, որը ներգրավվեց *IPAP*-ում, Ադրբեջանը՝ 2005թ. մայիսի 27-ին, Հայաստանը՝ 2005թ. դեկտեմբերի 16-ին, Ղազախստանը՝ 2006թ. հունվարի 31-ին և Մոլդովան՝ 2006թ. մայիսի 19-ին:
- *Intensified Dialogue (ID)*. Խորացված երկխոսություն, ստեղծվել է 1997թ. հուլիսին Մադրիդում կայացած ՆԱՏՕ-ի գագաթաժողովի արդյունքում, տևողությունը՝ սովորաբար 2 տարի: 2005թ. ապրիլի 21-ին Ուկրաինան հրավիրվեց դաշինքի հետ մտնելու «Խորացված երկխոսության»: 2006թ. սեպտեմբերի 21-ին նույն հրավերը ստացավ Վրաստանը:
- *Membership Action Plan (MAP)*. Անդամակցության գործողության ծրագիր, ստեղծվել է 1999թ. ապրիլին Վաշինգտոնում կայացած ՆԱՏՕ-ի գագաթաժողովի արդյունքում, տևողությունը՝ սովորաբար 5 տարի, չնայած համապատասխան քաղաքական որոշման դեպքում ժամկետը կարող է կրճատվել: Ներկայում *MAP*-ում ներգրավված են Ալբանիան, Խորվաթիան ու Մակեդոնիան:

Աղյուսակ 1

ՆԱՏՕ-ի անդամ պետությունների պաշտպանական/ռազմական վիճակագրությունը 2005թ.

Անդամ պետություն*	Պաշտպանական ծախսեր, \$մլրդ	Պաշտպանական ծախսերն ըստ ոլորտների (%), այդ թվում՝				Զինված ուժեր, հազ.
		Զինված ուժեր	Մայրաղի-նություն	Ենթակա-ռուցվածք	Այլ ծախսեր	
ԱՄՆ	472.2	33.2	25.7	1.3	39.8	1 371
Ֆրանսիա	54.8	58.1	21.3	4.7	15.9	357
Մեծ Բրիտանիա	52.7	59.3	15.1	4	21.6	254
Գերմանիա	39.2	39.1	24.5	2.6	33.9	202
Իտալիա	32.3	78.7	10.7	0.8	9.8	317
Իսպանիա	13.6	54.3	20.7	3.7	21.3	124
Կանադա	12.5	45.8	14.2	3.8	36.3	62
Թուրքիա	11.6	47.8	36.9	2.2	13	499
Նիդեռլանդներ	10.2	49.6	17.5	3.4	29.5	50
Հունաստան	7	41.7	22.5	5.3	30.5	23
Լեհաստան	5.6	76.2	8	1.3	14.4	135
Նորվեգիա	4.9	58.5	15.7	4.1	21.7	150
Բելգիա	4.7	75.1	6.4	2.5	16	38
Դանիա	3.6	49.7	11.6	9.8	28.9	26
Պորտուգալիա	3	73.5	11.4	1.4	13.6	47
Չեխիա	2.3	52.2	18	2.4	27.4	20
Ռումինիա	1.9	53.3	8.9	2.9	35	24
Հունգարիա	1.5	72.2	14.6	1.5	11.7	1.6
Սլովակիա	0.8	54.6	21.3	1.9	22.2	79
Սլովենիա	0.6	48.8	7.6	11.5	32.2	6
Բուլղարիա	0.6	57.4	14.9	3.7	24	12
Լիտվա	0.3	31	13.3	15.3	40.4	3
Լյուքսեմբուրգ	0.2	49.1	11.2	5.2	34.5	19
Լատվիա	0.2	57.8	17.1	2.6	22.6	7
Էստոնիա	0.2	54.7	13.4	0.1	31.8	42
Ընդամենը	736.5	-	-	-	-	3 868

*Իսլանդիան չունի զինված ուժեր, ՆԱՏՕ-ի կազմում էական ռազմական հատկացումներ չի կատարում:

ՆՈՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԻՐԱՆԻ ՇՈՒՐՋ

Չնայած օգոստոսի 31-ին Իրանը «վերջնական» բացասական պատասխան տվեց միջազգային հանրության պահանջներին՝ կասեցնել ուրանի հարստացման ծրագիրը, զարգացումներն այս երկրի և նրա միջուկային ծրագրի շուրջ չստացան այն ընթացքը, ինչ կարելի էր սպասել: Մակայն իրական գործընթացն Իրանի շուրջ, չնայած տեղեկատվական դաշտում ոչ ակտիվ լուսաբանմանը, ընթանում է Իրանի համար բավական անբարենպաստ ճանապարհով:

«Իրանական հիմնախնդիրը» ԱՄՆ-ի տեղեկատվական դաշտում

Իրանի շուրջ տեղի ունեցող գործընթացներում հիմնական դերը պատկանում է ամերիկյան նոր քաղաքական գծին, որի հիմնական բաղադրիչն է տեղեկատվական դաշտում իրանա-ամերիկյան հնարավոր մերձեցման հեռանկարների մասին տեղեկատվության տարածումը: Այս քաղաքական գծի իրագործումն անցավ մի քանի կարևոր փուլեր.

1. Իրանի նախկին նախագահ Մ.Խաթամիի այցն ԱՄՆ բավական մեծ արձագանք ստացավ ամերիկյան մամուլում: Այցի լուսաբանմամբ աչքի ընկան մի շարք հեռուստաընկերություններ, այդ թվում նաև *ՖՕՔՄ ՆՅՈՒՄ-ը*, որը բավական սերտ կապեր ունի ամերիկյան ներկայիս վարչակազմի հետ: Հաճախակի դարձան վերլուծությունները, համաձայն որոնց՝ Մ.Խաթամիի այցը կազմակերպված է եղել Իրանի ներկայիս բարձրագույն ղեկավարության անմիջական մասնակցությամբ, որը ցանկանում է հասնել ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունների հարաբերական կարգավորման: Հայտնվեցին նաև կարծիքներ այն մասին, թե Խաթամին գաղտնի բանակցություններ է վարել ամերիկյան վարչակազմի ներկայացուցիչների հետ, որոնց արդյունքում ձեռք են բերվել պայմանավորվածություններ միջպետական հարաբերությունների կարգավորման հեռանկարների մասին:
2. Սեպտեմբերի վերջին ամերիկյան Պետդեպարտամենտը միջնորդությամբ դիմեց ԱՄՆ պետական գանձապետարան՝ ամերիկյան ձեռնարկություններին իրանական ավիաընկերությունների հետ համագործակցության արտոնագիր տալու մասին, որի հիմնական բաղադրիչը պետք է դառնար գլխավորապես ամերիկյան ծագում ունեցող իրանական քաղաքացիական ինքնաթիռների վերանորոգման համար մասեր և սարքեր մատակարարելը: Նման որոշման համար Թեհրանը պայքարել է վերջին տասնամյակի ընթացքում՝ տեղեկատվական դաշտում հակաամերիկյան գործունեության ժամանակ օգտագործելով Վաշինգտոնի կողմից Իրանին ինքնաթիռների մասերի վաճառքի արգելքը:

ԱՄՆ-ի «իրանական նոր քաղաքականության» նպատակները

• Նավթի գների կարգավորում

Հիմնականում ռուսական լրատվամիջոցներում ամերիկյան Պետդեպարտամենտի որոշումը ներկայացվեց որպես «հակաքայլ»՝ ուղղված իրանա-ռուսական համագործակցությանը ինքնաթիռաշինարարության ոլորտում: Մակայն սա բավական պարզ մոտեցում է, քանի որ ռուսական արտադրության ՏՈՒ-204 ինքնաթիռները ամերիկյան ինքնաթիռների մրցակից չեն հանդիսանում, և 5 ինքնաթիռների մատակարարման մասին կնքված ռուս-իրանական համաձայնագիրը նույնիսկ մասամբ չի լուծում Իրանի քաղաքացիական ավիացիայի արդիականացման խնդիրը:

Ամերիկյան կողմի որոշման դրդապատճառներն ավելի հիմնավոր և կարևոր են:

Ակնհայտ է, որ «իրանական հիմնախնդրի» երկրորդ պլան մղվելը, որն արդյունք է հիմնականում ամերիկյան տեղեկատվական դաշտում տարվող ակտիվ աշխատանքների, զլոբալ հետևանքների տեսակետից նավթի գների իջեցման հիմնական խթանիչներից մեկը հանդի-

ասցավ: Ինչպես հայտնի է, նավթի բարձր գինն այն հիմնական պատճառներից մեկն է, որն այսօր նվազեցնում է ամերիկյան քաղաքականության ազդեցիկության ինդեքսը Մերձավոր Արևելքում, այդ թվում նաև Իրանի կտրվածքով: Խոսքն այստեղ ոչ այնքան հնարավոր ռազմական ակցիայի, որքան Իրանի դեմ լիարժեք տնտեսական պատժամիջոցների կիրառման մասին է: Բացի այդ, նավթի բարձր գները և դրանց անկայունությունը խանգարում են Վաշինգտոնին ակտիվ քաղաքականություն վարել Սաուդյան Արաբիայում, որի՝ վերջին տարիներին Չինաստանի հետ կնքած էներգետիկ համաձայնագրերը հեռանկարում կարող են սահմանափակել ԱՄՆ-ի հատուկ էներգետիկ դերը Սաուդյան Արաբիայում՝ ամրապնդելով Պեկինի դիրքերը Մերձավոր Արևելքում: Իսկ Չինաստանի էներգետիկ մեկուսացումը ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան «մեծ ռազմավարության» բաղադրիչներից է, և այս տեսակետից ԱՄՆ-ի համար մեծ նշանակություն ունի նավթի գների հետագա իջեցման քաղաքականությունը:

Նավթի ցածր գները ամերիկյան «մեծ ռազմավարության» իրականացման տեսանկյունից բավական կարևոր են նաև Ռուսաստանի կտրվածքով, քանի որ այս երկրում 2007/2008թթ. սպասվում են կարևոր ընտրություններ, որոնցում վարչական ռեսուրսի կիրառումն անմիջականորեն կապված է լինելու երկրի և բնակչության տնտեսական իրավիճակի հետ: Կոպիտ ասած՝ որքան ծանր լինի տնտեսական վիճակը Ռուսաստանում, այնքան սահմանափակ կլինեն իշխող կուսակցության և նախագահի «ժողովրդավարական» ճանապարհով իշխանության պահպանումը և դրա փոխանցումը: ՌԴ նախագահի պատվերով Ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնի (*Центр стратегических разработок*)¹ կողմից իրականացված հետազոտությունից բխում է, որ նավթի գների հնարավոր անկումը մինչև \$40 կարող է կործանարար ազդեցություն ունենալ ՌԴ տնտեսական զարգացման ընթացքի վրա՝ առաջ բերելով Ռուսաստանի ՀՆԱ-ի 5% կրճատում մեկ տարվա ընթացքում²:

Ինչ վերաբերում է Իրանին, ապա նավթաքիմիական ապրանքներն ապահովում են Իրանի ՀՆԱ-ի 40%-ը: Ակնհայտ է, որ այս պայմաններում նավթի գնի անկումը կարող է բերել լուրջ դժվարությունների Իրանի տնտեսական և սոցիալական կյանքում: Սա, իր հերթին, կազդի իրանական ներքաղաքական զարգացումների վրա:

• **Ազդեցության բարձրացում Իրանի ներքաղաքական զարգացումներում**

Մահմուդ Ահմադինեժադի հարաբերական հաջողություններն Իրանի ներքաղաքական գործընթացներում՝ պայմանավորված արտաքին քաղաքականության բնագավառում «ճայրահեղական կուրսի» հաջողությամբ³, ներկայումս փոխակերպման ակտիվ շրջան են ապրում:

Մեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսների ընթացքում Իրանի ներքաղաքական դաշտում բավական ակտիվացել են գործող նախագահին քննադատողները: Քննադատությունների ներքին ազդակ են հանդիսանում Ահմադինեժադի որոշակի անհաջողությունները տնտեսական քաղաքականության բնագավառում: Այս անհաջողությունները կառավարության կազմում փոփոխություններ իրականացնելու հիմք կհանդիսանան իրանական ընդդիմության համար: Գործընթացի սկիզբը կլինի հոկտեմբերի 22-ին, երբ Իրանի Մեջլիսը կսկսի կառավարության մի շարք անդամ նախարարներին անվստահություն հայտնել: Դա հիմնականում կհարվածի կառավարության տնտեսական բլոկին, որտեղ համեմատաբար ուժեղ են նախագահի դիրքերը: Իրանի նախկին նախագահ Ա.Ա.Հաշեմի-Ռաֆսանջանիի ղեկավարությամբ գործող Նպատակահարմարության խորհրդին կից Վերահսկիչ պալատի ստեղծումը միայն մասամբ է սահմանափակում Մ.Ահմադինեժադի տնտեսական քաղաքականության գծի իրականացումը: Իսկ այդ քաղաքականության իրականացման արդյունքում տուժում են իրանական քաղաքական, որի մեծ մասը նաև տնտեսական է, ընտրանու շահերը:

¹ Կենտրոնի Հոգաբարձուների խորհրդի նախագահն է Դմիտրի Կոզակը, որը և իրականացնում է այս կազմակերպության ռազմավարական կառավարումը: Կենտրոնի ֆինանսավորումը, սակայն, իրականացվում է ՌԴ տնտեսական զարգացման և առևտրի նախարարության տարեկան բյուջեից:

² Գրեթե նույն չափի, որքան 1998թ. տնտեսական ճգնաժամի արդյունքում:

³ «Օայրահեղական կուրսի» հաջողությունը պայմանավորված է եղել երկու հիմնական պատճառներով. 1. Մ.Ահմադինեժադի հակախրայելական և հակամերիկյան հայտարարությունները, փաստորեն, մնացին անպատիժ և չունեցան որևէ զգալի բացասական հետևանք Իրանի համար, 2. Իրանի կողմից հովանավորություն ստացող *Հիզբալլահը* հաղթանակ տարավ Իսրայելի դեմ պատերազմում (իրանական մեկնաբանմամբ՝ հաղթանակը բացարձակ էր):

Ամերիկյան «Իրանական քաղաքականության» մեղմացումն էլ ավելի կամրապնդի նախագահին քննադատողների դիրքերը և հնարավորություն կտա նրանց ավելի բացասական գնահատականներ տալ «ծայրահեղական կուրսի» շարունակության հեռանկարներին: Մանավանդ այն բանից հետո, երբ ամերիկյան կողմը բավական ջերմ է արձագանքել Մ.Խաթամիի այցին ԱՄՆ, որին նաև հաջորդել է ինքնաթիռաշինության ոլորտում համագործակցության հարցի շուրջ ամերիկյան դիրքորոշման մեղմացումը:

Ակնհայտ է, որ ԱՄՆ-ը այսօր ցանկանում է որոշակիորեն մեղմել կրքերը Իրանի շուրջ ընթացող գործընթացներում: Այս քաղաքականության մաս է հանդիսանում նաև ներիրանական քաղաքական գործընթացների վրա ազդելը, որի արդյունքում պետք է թուլանան գործող նախագահի դիրքերը: ԱՄՆ-ը այսօր կարծես թե գիտակցաբար անջատում է «Իրանի հիմնախնդիրը» միջուկային զենքի չտարածման հարցից՝ միջազգային հանրության ուշադրությունը սևեռելով Հյուսիսային Կորեայի հիմնախնդրի վրա: Մակայն սա չի խանգարում ամերիկյան դեկավարությանը «իրանական հիմնախնդիրը» քննարկման առարկա դարձնել տեղեկատվական դաշտում ոչ բավարար լուսաբանվող գործընթացներում և բանակցություններում, որոնց թվում առանձնապես աչքի են ընկնում ռուս-ամերիկյան բանակցությունները Հարավային Կովկասում, առաջին հերթին՝ Վրաստանում և նրա շուրջ տեղ գտած գործընթացների վերաբերյալ:

Միննույն ժամանակ, Ռուսաստանի դիրքերի թուլացումը Վրաստանում և նավթի գների անկումն ավելի իրատեսական կդարձնեն Իրանի նկատմամբ սահմանափակ պատժամիջոցների կիրառման հնարավորությունը:

Սևակ Սարուխանյան
«Նորավանք» հիմնադրամ

ԱՄՆ-Ի ԵՎ ԻՐԱՆԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆՈՐ ԵՐԱՆԳՆԵՐԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Հարավկովկասյան տարածաշրջանում ընթացող զարգացումներն այսօր ավելի շատ, քան նախկինում, փոխկապակցված են գլոբալ հարթությունում ընթացող զարգացումների հետ: Այդ առումով և՛ վերջին պատերազմը ՄՄԱ տարածաշրջանում, երբ Իրանը՝ ի դեմս *Հիզբալլահի*, կարողացավ արդյունավետ հակազդել Իսրայել-ԱՄՆ ծրագրերին, և՛ Իրանի միջուկային ծրագրի շուրջ ընթացող զարգացումները նկատելի ազդեցություն ունեցան Հարավային Կովկասում կարևոր դերակատարում ունեցող տերությունների քաղաքականության վրա:

ԱՄՆ-Իրան-Ռուսաստան հարաբերությունների առանձնահատկությունները և «Աջակցիր երկրորդին» հայեցակարգի կիրառումը. Ինչպես հայտնի է, ԱՄՆ քաղաքականությունը վերջին շրջանում լուրջ հակազդեցություն է ստանում եվրասիական երկրների՝ Ռուսաստանի, Չինաստանի և Իրանի կողմից: Նկատելի է նաև, որ այդ հակազդեցությունը ժամանակի ընթացքում ավելի համակարգված բնույթ է ստանում: Նման համակարգումը, բացի երկկողմանի խորհրդատվություններից, իրագործվում է նաև Շանհայի Համագործակցության Կազմակերպության (ՇՀԿ) ձևաչափում: Ամերիկյան ռազմավարությունը նախագծողների համար ստեղծված իրավիճակը որոշակի ռիսկեր է պարունակում, և այդ պատճառով «եվրասիական նախագծի» խարխլման խնդիրը հրատապ նշանակություն է ձեռք բերել: Այդ միտումն արտահայտվում է նաև Հարավային Կովկասում, որտեղ ԱՄՆ-ը ձգտում է ձևավորել հակասությունների դաշտ Ռուսաստան-Իրան հարաբերություններում: Դրա համար օգտագործվում են Ռուսաստանի և Իրանի միջև գոյություն ունեցող խնդիրները պատմական (մինչ ռուսների մուտքը տարածաշրջանում գերակայում էին պարսիկները) և ընթացիկ (մասնավորապես, մրցակցություն էներգակիրների ոլորտում) հարթություններում: Որպես ռազմավարություն ԱՄՆ-ը կիրառում է, այսպես կոչված, «Աջակցիր երկրորդին» դասական դոկտրինը, ըստ որի՝ կոնկրետ տարածաշրջանում իր ներուժով առաջինը հանդիսացող երկրի դեմ արդյունավետ պայքարելու համար պետք է աջակցել երկրորդ տեղը զբաղեցնող երկրին, Հարավային Կովկասի պարագայում՝ Իրանին:

Այդ առումով հատկանշական է ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը տարածաշրջանային էներգետիկ նախագծերի նկատմամբ: Հայտնի է, որ 1990-ականների կեսերին ԱՄՆ-ը, ելնելով Իրանին մեկուսացնելու ռազմավարությունից, բացասաբար էր մոտենում Իրան-ՀՀ գազատարի նախագծին, ինչն էլ դրա կառուցման հետաձգման հիմնական պատճառներից մեկը հանդիսացավ: Այն տարիներին Ռուսաստանը կազմալուծման եզրին էր և չէր դիտարկվում որպես հնարավոր գերակայող ուժ տարածաշրջանում: Ներկայումս ամերիկացիները վերանայել են իրենց վերաբերմունքը: Որպես հիմնական խնդիր տեսնելով Ռուսաստանի հարաձող ազդեցությունը՝ նրանք համաձայն են Իրանի ներկայությանը, քանի որ այդ գազատարը հակասում է ռուսաստանյան շահերին:

Վերոնշյալ նկատառումներից ելնելով՝ ԱՄՆ-ը դրական է գնահատում Թբիլիսի-Թեհրան կապերի բարելավումն էներգակիրների խնդրում, քանի որ այդպիսով նվազեցվում է Վրաստանի էներգակախվածությունը Ռուսաստանից, ինչպես հայտնի է, այս ձևով ռուսական գազատարի պայթեցումից հետո Իրանը որոշակի քանակությամբ գազ մատակարարեց Վրաստանին¹:

Հատկանշական է, որ էներգակիրների ոլորտում ԱՄՆ-ի եվրասիական ռազմավարությունը ենթադրում է գազը և նավթը Արևմուտք արտահանել Ադրբեջանից և Ղազախստանից՝

¹ Ինչպես հայտնի է, Իրանը և Վրաստանը պայմանավորվել են ստեղծել տնտեսական համագործակցության միջկառավարական հանձնաժողով: Հատկանշական է, որ Իրանի ԱԳ նախարար Մանուշար Մոթաքին այդ կապակցությամբ հայտարարեց, թե այդ գլխավորապես էներգետիկ ոլորտում համագործակցությունը ուղղված է երրորդ երկրների դեմ՝ այդպիսով, սակայն, փաստելով Ռուսաստանի շահերի շրջանցումը:

շրջանցելով Ռուսաստանը և Իրանը: Մյո համատեքստում պետք է սպասել ԱՄՆ-ի հակազդեցությանն այն նախագծերին, որոնք նախատեսում են Իրան-ՀՀ գազամուղի շարունակությունը մինչև Եվրոպա՝ այդ տարբերակի դեպքում օգտագործելով Ռուսաստան-Իրան հակասությունները: Այս ամենի համատեքստում պետք է բնականոն համարել դիվանագիտական այն խուսանավումները, որոնք կատարում է Մոսկվան ՄԱԿ-ում Իրանի դեմ պատժամիջոցների շուրջ ընթացող գործընթացներում (*տե՛ս հավելված 1*): Ինչպես հայտնի է, ՄԱԿ-ում Ռուսաստանի ներկայացուցիչ Չուրկինը չի բացառում, որ իր երկիրը կողմ կքվեարկի այդ քանաձևին, եթե հանվեն ամերիկյան պատժամիջոցները ռուսաստանյան ավիաընկերությունների դեմ:

Միննույն ժամանակ, ռազմավարական հարթությունում ամերիկյան և իրանական մոտեցումները Հարավային Կովկասում ունեն ընդհանուր եզրեր: Իրանը, ելնելով միջուկային ծրագրի շուրջ իր համար շահեկան զարգացումներից և հաջող ավարտված Իսրայել-Հիզրայլահ պատերազմի արդյունքներից, աստիճանաբար ձեռք է բերում տարածաշրջանային գերտերության զգացում, որը պետք է գերակայության հասնի ոչ միայն ՄՄԱ, այլև հարավկովկասյան տարածաշրջաններում և մասնավորապես ՀՀ-ում: Այդ տեսանկյունից Իրանը դրական է ընկալում ԱՄՆ-Ռուսաստան տարածաշրջանային մրցակցությունը՝ ջանալով օգտագործել նրանց միջև եղած հակասությունները և այդպիսով փորձելով նրանց դուրս մղել տարածաշրջանից: Այս համատեքստում բնորոշ է, որ ռուս-վրացական հարաբերությունների վերջին սրացմանը հետևեց Թեհրանի հայտարարությունը Մոսկվայի հետ Թբիլիսիի հարաբերությունները հարթելու ցանկության մասին: Այս հանգամանքը, Բալանական կոնֆերանսի ձևաչափում ԼՂՀ վերաբերյալ ադրբեջանական կողմնորոշումը (ինչը, ի դեպ, հակասում է ազատագրված տարածքներում խաղաղապահների տեղակայման դեմ Թեհրանի կտրուկ հայտարարություններին) նույնպես նոր երանգներ են Իրանի տարածաշրջանային քաղաքականությունում:

ՀՀ-Իրան փոխհարաբերությունների վերաբերյալ. ՀՀ-ում Իրանի դիվանագիտական ներկայացուցիչները զգալ են տալիս, թե իրենք բավարարված են Իրան-ՀՀ գազատարի կառուցման ընթացքով և կարծում են, որ դրա բացումը երկու երկրների նախագահների մասնակցությամբ կկայանա 2007-ի սկզբին¹: Միննույն ժամանակ, շեշտվում է, որ էներգակիրները միակ «ապրանքը» չեն, որ պետք է հետաքրքրեն կողմերին, և առաջարկվում է մտածել ՀՀ-Իրան համագործակցության նոր հնարավորությունների շուրջ, մասնավորապես՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (SS) ոլորտում: Այդ առաջարկը կարող է հեռանկարներ ունենալ, քանի որ Իրանում այդ ոլորտը նույնպես ակտիվորեն զարգանում է և ՀՀ համապատասխան ընկերությունները կարող են շահավետ փոխհամագործակցություն հաստատել իրանական գործընկերների հետ:

SS ոլորտում ՀՀ-Իրան հարաբերությունների զարգացումը, հաշվի առնելով ՀՀ կիսաշրջափակված իրավիճակը, թերևս հրատապ խնդիր է: Ինչպես հայտնի է, այսօր ՀՀ SS ընկերությունները հիմնականում կողմնորոշված են դեպի ԱՄՆ: Միայն վերջերս (նկատի ունենալով «Մինոպսիս» ընկերության ջանքերը) կատարվում են որոշակի քայլեր՝ ուղղված Ռուսաստանի և Բելառուսի միկրոռադիոէլեկտրոնային ընկերությունների հետ կապեր հաստատելուն: Այդպիսով որոշակի տնտեսական կապեր կարող են հաստատվել Մոսկվա-Մինսկ-Երևան-Թեհրան գծով: Ելնելով ԱՄՆ-Իրան հարաբերությունների նոր որակից՝ այդ հարցում, թերևս, հնարավոր է խուսափել ամերիկյան հակազդեցությունից, քանի որ իրենք՝ ամերիկացիներն ունեն որոշակի շահագրգռվածություն Թեհրանի հետ կապերի նոր խողովակներ ստեղծելու ուղղությամբ:

Վերոնշյալ նկատառումներին դրական մոտեցման պարագայում հնարավոր է կազմակերպել ՀՀ կառավարության SS ոլորտի պատասխանատուների նախնական հանդիպումը Իրանի դեսպանատան ներկայացուցիչների հետ, գուցե և առայժմ «Նորավանք»-ի ձևաչափում:

Փագիկ Տերտերյան
«Նորավանք» հիմնադրամ

¹ Համաձայն «Հայռուսգազարդ»-ից ստացված տեղեկատվության, գազամուղի իրական շահագործումը հնարավոր է միայն 2007թ. ամռանը:

**Իրանի նկատմամբ նախատեսված ՄԱԿ-ի պատժամիջոցների
ցանկի ամերիկյան տարբերակը**

Միջուկային և հրթիռային ծրագրերի դեմ ուղղված միջոցառումներ

- Այդ ծրագրերի հետ կապված ապրանքատեսակների և տեխնոլոգիաների օգտագործման բռնարգելք,
- այդ ծրագրերում ընդգրկված ֆիզիկական անձանց ու կազմակերպությունների վճարային մուտքերի և բանկային տրանզիտային փոխանցումների սառեցում,
- այդ ծրագրերի հետ կապված ֆիզիկական անձանց վիզաներ տալու և նրանց ճանապարհորդությունների արգելանք,
- Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության (ԱԷՄԳ) հետ համագործակցության կասեցում,
- այդ ծրագրերում ընդգրկված կազմակերպությունների համար կատարվող ներդրումների արգելանք,
- արտասահմանում իրանցիների կողմից միջուկային և հրթիռային գործի ուսումնասիրության արգելանք:

Քաղաքական և տնտեսական միջոցներ

- Երկկողմանի շփումների սառեցում կամ դադարեցում,
- առանձին բարձրաստիճան պաշտոնյաների ու անձանց վիզաներ տալու և նրանց ճանապարհորդությունների արգելանք,
- վարչախմբի հետ կապված կամ նրան մոտ կանգնած ֆիզիկական անձանց ու կազմակերպությունների վճարային մուտքերի սառեցում,
- բռնարգելք զինատեսակների վրա,
- նավթի և գազի կարգի հատուկ ապրանքատեսակների բռնարգելք,
- Առևտրի միջազգային կազմակերպությանն անդամակցելու համար Իրանին ցույց տրվող աջակցության դադարեցում,
- որոշակի ուղղություններում համագործակցության ներդրումների արգելանք,
- Իրանի ֆինանսական ինստիտուտների ակտիվների ընդհանուր սառեցում,
- Իրանի հետ առևտրի և ներմուծումների ապահովագրությանը կառավարական աջակցության նվազեցում:

СЕВЕРНАЯ КОРЕЯ ВЗРЫВАЕТ СИТУАЦИЮ

Северная Корея продолжает оставаться основной причиной дестабилизации в глобальной политике. Ракетные испытания Пхеньяна способствовали росту напряженности как на региональном, так и на планетарном уровнях и могут привести к серьезному изменению геополитического баланса сил в мире.

Фактически, Северная Корея сделала заявку на вхождение в ядерный клуб. Учитывая милитаристский характер правящей элиты КНДР, тяжелую экономическую ситуацию в стране и царящую в регионе напряженность, подобное развитие делает и без того конфликтный регион крайне взрывоопасным. При этом, несмотря на внешние противоречия между США и КНДР, Вашингтону на данный момент выгодна ядерная гонка, которая может последовать за действиями Северной Кореи.

Пока только взрывное устройство

КНДР провела испытания ядерного устройства 9 октября 2006г. По данным южнокорейской разведки, испытания состоялись на полигоне Хвадэри в районе Кильджу провинции Хамген-Пукто на северо-востоке страны, примерно в 130 км от границы с РФ. Первые сообщения о взрыве поступили со стороны южнокорейской разведки, после чего факт испытания официально подтвердило официальное государственное северокорейское агентство новостей *Korean Central News Agency*. По оценкам экспертов, был взорван плутониевый заряд, а его мощность могла оставить 0,5 – 1 килотонну.

По оценке *Washington Times*, есть вероятность того, что испытание не оправдало возлагавшихся на него ожиданий. Скорее всего, цепная реакция прошла неудачно, так как обычно при первых испытаниях используется плутониевые заряды заметно большей мощности – более чем в 10 килотонн, а мощность взрыва в Северной Корее была в 20 раз ниже. Вначале даже предполагалось, что Пхеньян под видом ядерного заряда взорвал большое количество обычных взрывчатых веществ. Однако позднее на основе анализа проб воздуха, взятых американским военным самолетом в районе испытания, было окончательно доказано, что взрыв имел именно ядерный характер.

В целом большинство экспертов придерживается того мнения, что на сегодняшний день КНДР обладает лишь взрывным ядерным устройством. А до создания боевого заряда, который можно будет использовать в военных целях, КНДР понадобится от одного до пяти лет. Причем пока у Пхеньяна нет и эффективных несущих средств для ядерных зарядов.

На данный момент у КНДР есть ракеты средней дальности «Тепходон-1», способные донести заряд весом в одну тонну на расстояние в 2500 км. Однако эти ракеты пока находятся в стадии испытаний. Кроме того, Пхеньян обладает тактическими ракетами «Скад-Б» советского образца, а также их северокорейским модернизированным аналогом «Скад-С» и более мощной ракетой «Нодон-1».

Ракетный потенциал КНДР

Тип ракеты	Радиус действия (км)	Полезная нагрузка	Статус
Скад-Б	300	300 кг	На вооружении
Скад-С	500	770 кг	На вооружении
Нодон-1	До 1500	До 1 тонны	На вооружении
Тепходон-1	До 3000	До 1 тонны	Испытания
Тепходон-2	До 5700	До 1 тонны	Разрабатывается

Объекты, которые могут быть использованы КНДР для ядерных исследований, энергетики и военных целей (по данным «Военно-промышленного курьера»):

- урановые шахты в Пакчхоне и Пенгансане;
- специальная лаборатория в университете им. Ким Ир Сена в Пхеньяне;
- завод по производству топливных стержней и хранилище в атомном научно-исследовательском центре в Енбене;
- исследовательский ядерный реактор мощностью 5 МВт в Енбене (реактор двойного назначения: производство электроэнергии и оружейного плутония);
- радиохимическая лаборатория Института радиохимии в Енбене (для выделения плутония из отработанного ядерного топлива).

Неоднозначная реакция

Переход Северной Кореи в ядерный клуб вызвал панику у соседей – в особенности в Южной Корее, Японии. В Южной Корее был повышен уровень боеготовности войск. Япония намерена еще более ускорить работу по созданию совместно с США системы противоракетной обороны (ПРО). Токио в одностороннем порядке ввел запрет на импорт всех северокорейских товаров, на проход судов КНДР через территориальные воды Японии и на въезд в страну граждан КНДР.

Китай в свою очередь повел себя довольно спокойно, отказался от обыска корейских судов, но при этом начал возведение 4-метровой бетонной стены, при помощи которой надеется отгородиться от Северной Кореи. Этот план скорее направлен не на сдерживание северокорейской военной мощи, а на остановку возможного потока беженцев, который может возникнуть в случае разгорания конфликта вокруг КНДР.

Реакция Соединенных Штатов вначале была крайне резкой. Постоянный представитель США при ООН Джон Болтон внес проект, предусматривающей переход корейской проблемы в режим статьи 7 Устава ООН, что означает применение силовых мер вплоть до военных, причем все страны-члены ООН обязаны их выполнять.

Согласно просочившимся в американскую прессу сведениям, предложенный США проект резолюции Совета Безопасности ООН предусматривал принудительный досмотр на предмет наличия оружия массового поражения или материалов для его изготовления всех грузов, направляющихся в КНДР или вывозимых оттуда. Кроме того, предлагалось объявить бойкот северокорейской продукции со стороны всех государств-членов ООН, закрыть для транспортных средств КНДР порты и аэропорты, запретить въезд должностных лиц из Северной Кореи. Речь шла о фактической блокаде страны.

Замкнутость экономической системы КНДР весьма затрудняет применение серьезных экономических санкций против страны. В то же время полная блокада могла бы привести к коллапсу страны, переживающую глубокий экономический кризис. Тогда в тяжелом положении могут оказаться соседние страны, куда неминуемо хлынет поток беженцев. Не говоря уже о том, что подобные действия могут вызвать социальный взрыв в КНДР, что в свою очередь может спровоцировать правящую элиту страны на разворачивание вооруженного конфликта с одной из соседних стран – Южной Кореей, Японией или Китаем. Что может привести к эффекту, обратному ожиданиям от санкций, а именно – к использованию со стороны Северной Кореи ее ядерного потенциала. А подобный ход событий может привести к совершенно непредсказуемым результатам в этом конфликтном регионе.

Однако позднее США, которые угрожали военной агрессией Пхеньяну, неожиданно смягчили свои позиции. Итоговая резолюция ООН по КНДР оказалась несравненно мягче, исключила возможность применения военной силы. Речь идет о проверке всех грузов, поступающих в Северную Корею, на предмет наличия оружия массового поражения или его компонентов. Кроме того, в документе прописан запрет для мировых компаний на поставку в КНДР материалов, которые могут быть использованы в ядерной сфере.

Пхеньян же заявил, что воспринимает санкции как объявление войны. Более того, Северная Корея готовится к новым испытаниям уже в ближайшее время.

Выгоды и последствия

Возникновение новой ядерной державы, несмотря на яростные протесты Вашингтона, на сегодняшний день выгодно для США. Паника среди соседних с КНДР стран ведет к тому, что они будут стремиться укрыться под американским ядерным зонтиком. Создание глобальной системы ПРО в Южно-Тихоокеанском регионе уже воспринимается как необходимость со стороны Японии и Южной Кореи. При этом, Вашингтон, конечно же, будет развивать эту деятельность с прицелом на Китай и Россию, а не КНДР, которая не представляет той реальной угрозы для США, как это презентуется в Белом Доме.

Кроме того, США будут иметь в регионе бомбу замедленного действия. Нестабильность ситуации внутри КНДР дает возможность спровоцировать там социальный взрыв, что является отличным рычагом для шантажа соседних стран. Наличие ядерной бомбы на порядок увеличивает опасность нестабильной Северной Кореи, превращая ее саму в глобальную региональную бомбу. В то же время непредсказуемость КНДР и чрезмерная жесткость позиции США могут в дальнейшем привести к группированию стран региона вокруг Пекина, а не Вашингтона.

Наиболее опасным является то, что регион Восточной Азии становится самым угрожающим именно в плане потенциальной ядерной войны. Наличие атомного оружия у Китая, Индии, Пакистана, КНДР, а также военные договоры между США с одной стороны и Японией и Южной Кореей – с другой, формирует в регионе довольно серьезную угрозу. Притом, что здесь ядерное оружие может превратиться из фактора сдерживания в фактор возмездия.

Однако более глобальным последствием последних событий является тот факт, что бесконтрольное расширение ядерного клуба стало реальностью. Притом, что этот процесс уже сам по себе необратим и ведет за собой цепную реакцию возникновения новых ядерных держав, а международные рычаги в этом поле перестают действовать. Вкупе с развитием технологий это уже в не очень отдаленном будущем может привести к экспоненциальному росту количества ядерных государств.

***Самвел Мартиросян
Фонд «Нораванк»***

**Резолюция 1718 (2006),
принятая Советом Безопасности на его 5551-м заседании
14 октября 2006 года**

Совет Безопасности, ссылаясь на свои предыдущие соответствующие резолюции, включая резолюцию 825 (1993), резолюцию 1540 (2004) и, в частности, резолюцию 1695 (2006), а также на заявление своего Председателя от 6 октября 2006 года (S/PRST/2006/41), вновь подтверждая, что распространение ядерного, химического и биологического оружия и средств его доставки представляет угрозу международному миру и безопасности,

выражая самую серьезную озабоченность по поводу утверждения Корейской Народно-Демократической Республики (КНДР) о том, что 9 октября 2006 года она провела испытание ядерного оружия, и по поводу того вызова, которым подобное испытание является по отношению к Договору о нераспространении ядерного оружия и международным усилиям, направленным на укрепление глобального режима нераспространения ядерного оружия, и той опасности, которую оно создает для мира и стабильности в регионе и за его пределами,

выражая свою твердую убежденность в необходимости поддержания международного режима нераспространения ядерного оружия и напоминая, что в соответствии с Договором о нераспространении ядерного оружия КНДР не может иметь статус государства, обладающего ядерным оружием,

выражая сожаление по поводу объявленного КНДР выхода из Договора о нераспространении ядерного оружия и ее стремления обладать ядерным оружием,

выражая далее сожаление по поводу того, что КНДР отказалась от продолжения шестисторонних переговоров без предварительных условий,

подтверждая Совместное заявление, с которым 19 сентября 2005 года выступили Китай, КНДР, Республика Корея, Российская Федерация, Соединенные Штаты и Япония,

подчеркивая важность того, чтобы КНДР учитывала другие вопросы безопасности и гуманитарные вопросы, которые вызывают озабоченность международного сообщества,

выражая глубокую озабоченность по поводу того, что испытание, которое, как утверждает КНДР, она осуществила, вызвало обострение напряженности в регионе и за его пределами, и определяя, что это представляет явную угрозу международному миру и безопасности,

действуя на основании главы VII Устава Организации Объединенных Наций и принимая меры на основании статьи 41 Устава,

1. *осуждает* ядерное испытание, объявленное КНДР 9 октября 2006 года, при вопиющем пренебрежении к его соответствующим резолюциям, в частности, резолюции 1695 (2006), а также заявлению его Председателя от 6 октября 2006 года (S/PRST /2006/41), в том числе о том, что подобное испытание вызовет всеобщее осуждение со стороны международного сообщества и будет представлять собой явную угрозу международному миру и безопасности;

2. *требует*, чтобы КНДР не производила никаких новых ядерных испытаний или запусков баллистических ракет;

3. *требует*, чтобы КНДР немедленно отозвала свое заявление о выходе из Договора о нераспространении ядерного оружия;

4. *требует* далее, чтобы КНДР вернулась в Договор о нераспространении ядерного оружия и к гарантиям Международного агентства по атомной энергии (МАГАТЭ), и *подчеркивает* необходимость

того, чтобы все государства — участники Договора о нераспространении ядерного оружия продолжали выполнять свои обязательства по Договору;

5. *постановляет*, что КНДР приостановит все виды деятельности, связанные с ее программой по баллистическим ракетам, и в этом контексте восстановит свои прежние обязательства по мораторию на запуск ракет;

6. *постановляет*, что КНДР полностью и поддающимся проверке и необратимым образом откажется от всего ядерного оружия и существующих ядерных программ, будет действовать в строгом соответствии с обязательствами, применимыми к участникам Договора о нераспространении ядерного оружия, и с условиями и положениями Соглашения о гарантиях, которое она заключила с Международным агентством по атомной энергии ([IAEA INFCIRC /403](#)), и примет меры для обеспечения предусмотренной МАГАТЭ транспарентности, выходящие за эти требования, включая такой доступ к отдельным лицам, документации, оборудованию и установкам, которые МАГАТЭ может потребовать или сочтет необходимыми;

7. *постановляет также*, что КНДР полностью и поддающимся проверке и необратимым образом откажется от всех других существующих видов оружия массового уничтожения и программы по баллистическим ракетам;

8. *постановляет*, что:

a) все государства-члены примут меры для предотвращения прямой или косвенной поставки, продажи или передачи КНДР — со своей территории, или своими гражданами, или с использованием морских или воздушных судов под их флагом — независимо от страны происхождения:

i) любых боевых танков, боевых бронированных машин, крупнокалиберных артиллерийских систем, боевых самолетов, вертолетов огневой поддержки, военных кораблей, ракет или ракетных систем, как они определяются для целей Регистра обычных вооружений Организации Объединенных Наций, или связанных с ними материальных средств, включая запасные части, или предметов, определенных Советом Безопасности или Комитетом, учрежденным в соответствии с пунктом 12 ниже (Комитет);

ii) всех предметов, материалов, оборудования, товаров и технологий, указанных в списках в документах S /2006/814 и S /2006/815, если в течение 14 дней после принятия настоящей резолюции Комитет не изменит или не доработает их положения, учитывая также список в документе S /2006/816, равно как и других предметов, материалов, оборудования, товаров и технологий, определенных Советом Безопасности или Комитетом, которые могли бы содействовать осуществлению программ КНДР, связанных с ядерным оружием, баллистическими ракетами или другими видами оружия массового уничтожения;

iii) предметов роскоши;

b) КНДР прекратит экспорт всех предметов, перечисленных в подпунктах (a)(i) и (a)(ii) выше, и что все государства-члены запретят приобретение таких предметов из КНДР их гражданами или с использованием морских или воздушных судов под их флагом, независимо от того, происходят ли они с территории КНДР или нет;

c) все государства-члены примут меры для предупреждения любой передачи КНДР своими гражданами или со своей территории или из КНДР ее гражданами или с ее территории технической подготовки, консультативной помощи, услуг или помощи, связанной с поставкой, изготовлением, эксплуатацией или использованием предметов, перечисленных в подпунктах (a)(i) и (a)(ii) выше;

d) все государства-члены в установленном в их соответствующем законодательстве порядке немедленно заморозят денежные средства, другие финансовые активы и экономические ресурсы, имеющиеся на их территории на дату принятия настоящей резолюции или в любой последующий период, находящиеся прямо или косвенно в собственности или под контролем физических или юридических лиц, которые, как установлено Комитетом или Советом Безопасности, являются участниками или обеспечивают поддержку, в том числе иными незаконными путями, программ КНДР, связанных с ядерным оружием, другими видами оружия массового уничтожения и баллистическими ракетами, или же действующих от их имени или по их указанию физических или юридических лиц, и обеспечат, чтобы никакие денежные средства, финансовые активы или экономические

ресурсы не предоставлялись их гражданами или какими-либо физическими или юридическими лицами на их территории таким юридическим или физическим лицам или в их интересах;

е) все государства-члены примут необходимые меры для предотвращения въезда на их территорию или транзита через нее физических лиц, которые, как установлено Комитетом или Советом Безопасности, несут, в том числе путем поддержки или поощрения, ответственность за политику КНДР в связи с программами КНДР, связанными с ядерным оружием, другими видами оружия массового уничтожения и баллистическими ракетами, вместе с членами их семей, с той оговоркой, что ничто в настоящем пункте не обязывает государство отказывать своим собственным гражданам во въезде на свою территорию;

ж) для обеспечения соблюдения требований настоящего пункта и предотвращения тем самым незаконного оборота ядерного, химического и биологического оружия, средств его доставки и связанных с ними материалов ко всем государствам-членам обращается призыв принять в соответствии с их национальными правовыми системами и законодательством и с соблюдением норм международного права совместные меры, в том числе, когда это необходимо, путем досмотра грузов, отправляемых в КНДР или из нее;

9. *постановляет*, что положения пункта 8(d) выше не применяются к финансовым или другим активам или ресурсам, которые, как было установлено соответствующими государствами:

а) необходимы для покрытия основных расходов, включая оплату продуктов питания, аренды жилья или ипотечного кредита, лекарств и медицинского лечения, налогов, страховых взносов или коммунальных услуг, или исключительно для оплаты в разумных пределах расходов на специалистов и возмещения понесенных расходов, связанных с предоставлением юридических услуг, или же сборов или платы за обслуживание — в соответствии с внутригосударственными законами — в связи с обычным хранением или поддержанием суммы замороженных денежных средств, других финансовых активов и экономических ресурсов, после того как соответствующие государства уведомят Комитет о своем намерении разрешить в соответствующих случаях доступ к таким денежным средствам, другим финансовым активам и экономическим ресурсам и при отсутствии отрицательного решения Комитета в течение пяти рабочих дней с момента такого уведомления;

б) необходимы для покрытия чрезвычайных расходов, при условии, что соответствующие государства уведомили Комитет о таком решении и оно было одобрено Комитетом, или

с) являются предметом судебного, административного или арбитражного удержания или решения, и в этом случае такие денежные средства, другие финансовые активы и экономические ресурсы могут использоваться для исполнения этого права удержания или судебного решения при условии, что это право удержания или судебное решение предшествует дате принятия настоящей резолюции, не направлено на удовлетворение интересов физического лица, о котором говорилось в пункте 8(d) выше, или же частного или юридического лица, указанного Советом Безопасности или Комитетом, и Комитет был уведомлен об этом соответствующими государствами;

10. *постановляет*, что меры, вводимые пунктом 8(е) выше, не должны применяться, если Комитет определит в каждом конкретном случае, что такая поездка оправдана в силу гуманитарной необходимости, в том числе в силу религиозной обязанности, или же в том случае, если Комитет сделает вывод, что санкционирование исключения каким-либо иным образом соответствовало бы целям настоящей резолюции;

11. *призывает* все государства-члены предоставить Совету Безопасности в течение тридцати дней с момента принятия настоящей резолюции информацию о шагах, предпринятых ими с целью эффективного выполнения положений пункта 8 выше;

12. *постановляет* учредить в соответствии с правилом 28 своих временных правил процедуры Комитет Совета Безопасности в составе всех членов Совета для выполнения следующих задач:

а) запрашивать у всех государств, в частности государств, производящих предметы, материалы, оборудование, товары и технологии, о которых говорилось в пункте 8(а) выше, или обладающих ими, информацию о предпринятых ими действиях по эффективному осуществлению мер, вводимых вышеприведенным пунктом 8 настоящей резолюции, и любую дополнительную информацию,

которую он может счесть полезной в этой связи;

- b)* изучать информацию, касающуюся предполагаемых нарушений мер, вводимых пунктом 8 настоящей резолюции, и предпринимать по ней соответствующие действия;
- c)* рассматривать просьбы о применении изъятий, предусматриваемых пунктами 9 и 10 выше, и принимать по ним решения;
- d)* определять, какие другие предметы, материалы, оборудование, товары и технологии должны включаться для целей пунктов 8(a)(i) и 8(a)(ii) выше;
- e)* устанавливать, на какие другие частные и юридические лица распространяются меры, вводимые пунктами 8(d) и 8(e) выше;
- f)* разрабатывать руководящие принципы, которые могут быть необходимы для содействия осуществлению мер, вводимых настоящей резолюцией;
- g)* представлять Совету Безопасности, по меньшей мере каждые 90 дней, доклады о своей работе со своими замечаниями и рекомендациями, в частности в отношении путей повышения эффективности мер, вводимых пунктом 8 выше;

13. *приветствует и поощряет* далее усилия всех соответствующих государств по активизации их дипломатических усилий, недопущению любых действий, которые могут усилить напряженность, и содействию незамедлительному возобновлению шестисторонних переговоров для скорейшего выполнения положений Совместного заявления Китая, КНДР, Республики Корея, Российской Федерации, Соединенных Штатов и Японии от 19 сентября 2005 года в целях обеспечения поддающейся проверке денуклеаризации Корейского полуострова и поддержания мира и стабильности на Корейском полуострове и в Северо-Восточной Азии;

14. *призывает* КНДР незамедлительно и без каких-либо предварительных условий вернуться за стол шестисторонних переговоров и содействовать скорейшему выполнению положений Совместного заявления, с которым 19 сентября 2005 года выступили Китай, КНДР, Республика Корея, Российская Федерация, Соединенные Штаты и Япония;

15. *подтверждает*, что он будет держать действия КНДР под постоянным контролем и что он будет готов рассмотреть целесообразность мер, содержащихся в пункте 8 выше, в том числе укрепление, изменение, приостановление или отмену мер, как он сочтет необходимым в это время в свете соблюдения КНДР положений резолюции;

16. *подчеркивает*, что при возникновении необходимости в дополнительных мерах будут приниматься новые решения;

17. *постановляет* продолжать активно заниматься этим вопросом.

ДЖАВАХК ПОСЛЕ ВЫБОРОВ: СИТУАЦИОННЫЙ АНАЛИЗ

Политические процессы в Джавахке и вокруг него после прошедших 5 октября 2006г. в Грузии выборов в органы местного самоуправления вызвали некоторую озабоченность среди экспертов и политической элиты Армении. Это во многом было связано с событиями после инцидента в окрестностях Еревана с несколькими активистами общественно-политического движения «Единый Джавахк», ареста одного из его лидеров Ваагна Чахаляна Службой национальной безопасности Армении и последующей реакцией на эти действия некоторых, депутатов Национального Собрания РА и ряда армянских СМИ.

Однако надо подчеркнуть, что в краткосрочной перспективе конфликтогенные факторы, связанные с политическими последствиями местных выборов в Джавахке в целом не проявляются в такой степени, чтобы в реальности привести к серьезному обострению ситуации. Это, во-первых, связано с тем, что грузинская сторона, по-видимому, пока взяла своеобразный тайм-аут на активные политические действия в Джавахке примерно до конца 2007г. (когда предполагается закончить вывод 62-й Ахалкалакской военной базы), хотя и усилила деятельность своих спецслужб в этом регионе. Во-вторых, в последние месяцы заметно, что российский фактор уже не играет столь серьезной роли в политических процессах в Джавахке – сыграли роль общее ослабление позиций России внутри Грузии, а также институциональная и техническая слабость специальных органов 62-й российской базы и общее снижение интересов Москвы к этому армянонаселенному региону. И наконец, на это повлияла переориентация к настоящему времени практически всех оппозиционных армянских общественно-политических сил Джавахка на Армению и/или на политические силы, действующие в Армении или в армянской Диаспоре.

В то же время определенную сдерживающую роль для действий грузинской стороны в Джавахке в последние месяцы, хотя может быть и чисто формально, сыграли рекомендации и подходы западных стран, в особенности США. В частности, в частных беседах с грузинскими властями представители экспертных кругов США неоднократно выражали несогласие с возможностью дислоцирования в Джавахке (после вывода 62-й российской военной базы) подразделений Министерства обороны Грузии, так как это может, по мнению американцев, привести к конфликтным ситуациям. В свою очередь, грузинские силовики настаивали на дислокации в Ахалкалаки хотя бы небольших частей МВД. Но т.к. в составе МВД Грузии в настоящее время нет подразделений внутренних войск (они переведены в состав Минобороны и составили основу формируемой 4-й пехотной бригады), то грузинская сторона указывает на желательность дислокации в регионе других подразделений МВД, в частности, за счет усиления так называемой жандармерии, которая создана в Ахалкалаки с конца 2004г. и насчитывает примерно 50 человек, в основном из числа местного населения.

Поэтому последние события в Ахалкалаки, инцидент с активистами «Единого Джавахка» и арест В.Чахаляна следует рассматривать в первую очередь в контексте последствий выборов в органы самоуправления и столкновения субъективных интересов местных армянских элит Джавахка (и поддерживающих их сил в Тбилиси и Ереване), нежели исходя из общего развития геополитических процессов вокруг этого региона или же «происков» внешних сил. В то же время можно признать, что арест В.Чахаляна был во многом также вызван существующими договоренностями между властями Армении и Грузии по совместному контролю над ситуацией в Джавахке. В конкретном же случае у некоторых представителей силовых структур Армении, возможно, возникли некоторые опасения, что процессы в Джавахке действительно могут выйти из под контроля. Задержание Чахаляна может быть интерпретировано некоторыми силами как политическая акция. Предшествующие и последующие этому аресту события

свидетельствуют о том, что среди армянской политической элиты и властных структур иногда отсутствует объективная информация о реальных процессах вокруг этого армянонаселенного региона Грузии, а также единый подход к проблемам и перспективам Джавахка исходя из национальных интересов Армении.

В результате армянская сторона вынуждена реагировать на перманентные инциденты в этом регионе, при этом испытывая серьезное давление официального Тбилиси и других внешних акторов. Похоже, что иногда на формирование политики официального Еревана и позицию некоторых политических сил Армении в вопросе Джавахка оказывают влияние неформальные механизмы, имеющие определенные позиции даже среди представителей силовых структур Армении. В таких ситуациях играют негативную роль также родственные и клановые связи некоторых выходцев из Джавахка, занимающих государственные посты или имеющих определенное экономическое или общественно-политическое влияние в Армении. Данные выходцы из Джавахка в различных ситуациях поддерживают или лоббируют в государственных структурах Армении интересы противоборствующих армянских общественно-политических организаций этого региона, что приводит лишь к усилению антагонизма между последними. Все это прикрывается призывами «утихомирить зарвавшихся экстремистов» в Джавахке. Со своей стороны, серьезные политические силы Армении, как провластные, так и оппозиционные, в условиях отсутствия общественного интереса к проблеме реагируют на события в Джавахке лишь исходя из внутривнутриполитической конъюнктуры. При этом не принимаются во внимание соображения стратегического характера, касающиеся долгосрочных интересов Армении и обеспечения физической безопасности армянского населения Джавахка и сохранения его национальной самобытности, языка и культуры.

В реальности же, как показывает анализ событий последнего месяца в Ахалкалаки, там имели место обыкновенные поствыборные инциденты, естественным образом осложненные этническим фактором. В результате представители оппозиционного движения «Единый Джавахк», несогласные с объявленными результатами местных выборов, разгромили офис районной избирательной комиссии в г.Ахалкалаки, после чего произошли потасовки и пострадало несколько человек. Логично предположить, что как и в масштабах всей Грузии, когда на фоне очередного резкого обострения российско-грузинских отношений правительство М.Саакашвили получило своеобразный карт-бланш на откровенное использование административного ресурса в ходе выборов 5 октября от международных организаций и западных государств, в Ахалкалаки также однозначно были явные фальсификации и нарушения.

Однако вследствие специфики внутривнутриполитического расклада в Джавахке, сложившегося в результате осуществляемой за все постсоветские годы грузинскими властями политики «разделяй и властвуй», местные армянские общественно-политические движения и организации чересчур раздроблены и придерживаются антагонистических настроений в отношении друг друга. Это привело к тому, что провластная армянская элита в Джавахке, участвующая в выборах по спискам правящей общегрузинской партии «Единое национальное движение», в ходе избирательной кампании удостоивалась эпитетов чуть ли не «предателей», тогда как представители оппозиции, в частности из «Единого Джавахка» (выступающие по спискам оппозиционной общегрузинской партии «Промышленность спасет Грузию»), назывались «экстремистами и провокаторами». Однако в реальности все было намного сложнее. Естественно, что центральные грузинские власти стремились к победе правящей местной элиты, выступающей от имени «Единого национального движения», но не надо забывать, что считающееся на данный момент самым радикальным из армянских общественно-политических организаций Грузии движение «Единый Джавахк» на выборах иногда представляли люди, которые при режиме Э.Шеварднадзе рьяно защищали интересы Тбилиси. В то время некоторые из них, причем возможно с большим основанием, также удостоивались аналогичных ярлыков «предателей и коллаборационистов». И наоборот, в состав ныне правящей политической группировки в Джавахке входят (или сочувствуют ей) люди, принимавшие активное участие в боевых действиях в Карабахе или при защите границ Армении и имеющие вполне определенные заслуги перед армянской государственностью.

Более того, интригующую остроту ситуации с выборами придавало то, что определенная часть руководства администрации Ахалкалакского района связана с некоторыми кругами внутри грузинской правящей элиты, например с бывшей «командой» покойного премьер-министра З.Жвания, тогда как представители «Единого Джавахка» в какой-то мере поддерживали контакты с нынешним министром МВД Грузии В.Мерабишвили или же с некоторыми грузинскими оппозиционными силами в лице «промышленников» или «республиканцев». Естественно, что в этой ситуации можно придти к выводу, что грузины продолжали использовать в ходе выборов элементы своей политики «разделя и властвуй» в отношении армян Джавахка. С другой стороны, и армянские группировки, даже позиционирующие себя в качестве наиболее радикальных, также пытались использовать в ходе выборов в своих политических целях противоборствующие фракции среди тбилисской или ахалцихской политической элиты и в силовых структурах Грузии. Кроме того, в данной ситуации переплелись также интересы различных группировок выходцев из Джавахка внутри политической элиты Армении, что также сказалось на ситуации в регионе и в последующих действиях, связанных с арестом В.Чахаляна.

В любом случае, главный вывод, который следует сделать из событий октября 2006г. в Джавахке и вокруг него, состоит в том, что необходимо стимулирование серьезного общественного обсуждения проблемы в армянском экспертном сообществе и политических кругах для создания и формирования определенного консенсуса и государственного подхода в отношении этого армянонаселенного региона Грузии, непосредственно граничащего с Арменией. Вне зависимости от мотивировок ареста СНБ Армении В.Чахаляна, данный факт снизил авторитет РА как в глазах населения Джавахка, так и в оценках нынешней политической элиты Грузии. По признанию некоторых грузинских экспертов, арест армянскими спецслужбами одного из лидеров «Единого Джавахка», способствовал усилению у руководства и политической элиты Грузии уверенности в ограниченности ресурсов и влияния Армении при отстаивании своих национальных интересов во взаимоотношениях с грузинской стороной.

Сергей Минасян

ԹԻՖԼԻՍԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔ. ՀՈԳԵՎՈՐ ՈԼՈՐՏԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

Հայ Առաքելական եկեղեցին այսօր էլ շարունակում է առանցքային դերակատարում ունենալ հայապահպան գործառույթներում: Վիրահայոց թեմի հայանպաստ գործունեությունը Թիֆլիսում վերջին ժամանակներս ավելի ու ավելի նկատելի է դարձել: Զրույցների ժամանակ բազմիցս շնորհակալական խոսքեր են ուղղվել Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Տ.Վազգեն եպիսկոպոս Միրզախանյանին այս կամ այն խնդրի (կրթական, բարեգործական, մշակութային և այլն) լուծմանն աջակցելու համար:

Ընդհանուր առմամբ, տպավորությունն այնպիսին է, որ Վիրահայոց թեմում խորապես գիտակցում և պատկերացնում են թիֆլիսահայ համայնքում առկա խնդիրները, որոնք արդյունք են համայնքի դերի նվազման և գրեթե բոլոր ոլորտներում հայկական տարրի ներկայության թուլացման:

Վիրահայոց թեմը կարևոր քայլեր է ձեռնարկում երիտասարդներին իրենց հայկական արմատներին դարձնելու, նրանց մեջ հայկական ոգին պահպանելու ուղղությամբ: Թեմին կից գործում են 3 խորհուրդներ՝ երիտասարդների հարցերով, մշակութային և կրթական: Դրանք ղեկավարում են թիֆլիսահայ ակտիվ երիտասարդներ, ինչը ոչ միայն դրական է անդրադառնում համայնական կյանքում նշված ոլորտների աշխուժացման առումով, այլև նպաստում է երիտասարդների և հոգևոր կառույցի միջև հարաբերությունների սերտացմանը: Այսպես, թեմի ջանքերով հայկական դպրոցներից մեկում կազմակերպվում են հայոց լեզվի դասընթացներ նրանց համար, ովքեր չեն տիրապետում մայրենի լեզվին (նշենք, որ դրանց թիվը հատկապես մեծ է երիտասարդների շրջանում): Մեր երիտասարդ գրուցակիցները մեծ ոգևորությամբ էին նշում, որ ամեն շաբաթ հաճախում են այդ անվճար դասընթացները, որտեղ 18-20 անձից բաղկացած խմբերում սովորում են գրել, կարդալ մայրենի լեզվով:

Այսօր էլ եկեղեցին հիմնականում այն վայրն է, որտեղ հայերը հանդիպում են իրար, շփվում, նորություններ փոխանակում, մտքեր արտահայտում (հարկ է նշել, որ Թիֆլիսի հայկական համայնքը չունի գրասենյակ կամ շենք (ինչպես, օրինակ, հրեական համայնքը), որտեղ այդ շփման դաշտը կարող էր ձևավորվել):

Մինչև օրս Վիրահայոց թեմը խնդիրներ ունի իրավական դաշտում: Վրացական իշխանությունները հրաժարվում են թեմը գրանցել որպես կրոնական համայնք կամ կազմակերպություն՝ փոխարենը առաջարկելով մասնավոր իրավունքի սուբյեկտի կարգավիճակ: Այս հարցերին լավատեղյակ մեր գրուցակիցը նշում է. *«Վրաստանի պետությունը մեր թեմին չի ընձեռում իրավական կարգավիճակ: Առաջնորդարանը պետք է լինի թեմի հաշվապահական հաշվեկշռում, բայց իրավական տեսակետից մենք գտնվում ենք փողոցում, քանի որ թեմը կարգավիճակ չունի: Մեզ առաջարկում են գրանցվել որպես հիմնադրամ կամ հասարակական կազմակերպություն, որն իրավունք ունի զբաղվել կրոնական հարցերով: Մենք չենք համաձայնվում, քանի որ պարզ չէ, թե ինչպես կլուծվի այդ պարագայում ժառանգության հարցը: Ի դեպ, մյուս կրոնական փոքրամասնությունները՝ հրեաները, մահմեդականները, կաթոլիկները, նույնպես չունեն իրավական կարգավիճակ»:*

Վրաստանում մինչև այսօր բացակայում են կրոնական միավորումների, խղճի ազատության և դավանանքի օրենքները: Վրացական կողմը Վիրահայոց թեմին կրոնական համայնքի կարգավիճակ շնորհելու իր անհամաձայնությունը պատճառաբանում է նրանով, որ համայն հայության հոգևոր կենտրոնը գտնվում է Վրաստանի սահմաններից դուրս:

Վրաստանի կառավարության այս դիրքորոշմանը դեմ են հանդես գալիս նաև մյուս կրոնական համայնքների առաջնորդները: Այսպես, 2006թ. մարտի 27-ին Հայ Առաքելական եկեղեցու Վիրահայոց թեմի առաջնորդարանում տեղի ունեցած Վրաստանի քրիստոնեական

հարանվանությունների առաջնորդների 2-րդ հանդիպման ժամանակ Լյուբերական եկեղեցու առաջնորդն ընդգծեց, որ «կառավարությունը հիշյալ խնդիրների կարգավորմանն ընդառաջ չի գնում, ինչը կարող է հանգեցնել Ստրասբուրգի դատարան դիմելուն՝ պաշտպանելու համար սեփական իրավունքները: Այն պարագայում, երբ ըստ 2002թ. Վրաց ուղղափառ եկեղեցու և Վրաստանի կառավարության միջև ստորագրված սահմանադրական համաձայնագրի՝ վրաց եկեղեցին կողմ էր Վրաստանում գործող կրոնական ավանդական հարանվանությունների իրավաբանական կարգավիճակ տրամադրելուն»¹:

Հայկական եկեղեցիների վերադարձման հարցը, անշուշտ, շատ կարևոր է²: Առաջին հերթին խոսքը 6 եկեղեցիների վերադարձման մասին է, որոնցից 5-ը Թբիլիսիում են, մեկը՝ Ախալցխայում: Թեմի իրավական կարգավիճակի չլուծվածության պատճառով եկեղեցիների վերադարձման հարցը դեռևս մնում է օդում կախված, ինչը խորացնում է վրաց և հայ համայնքների միջև բարոյահոգեբանական անջրպետը և փոխադարձ անվստահության մթնոլորտը:

Ի դեպ, այս խնդրի մասին իր կարծիքն է արտահայտել նաև ԱՄՆ Պետդեպարտամենտը, որը «2005թ. կրոնի ազատության ասպարեզում առկա դրության մասին» 2005թ. նոյեմբերի 8-ի իր գեկուցման մեջ նշում է. «Առանձնապես սուր է ծառայած Նորաշեն եկեղեցու հարցը: Մինչև խորհրդային ժամանակաշրջանը տաճարը պատկանում էր Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցուն: Խորհրդային ժամանակաշրջանում այստեղ տեղադրվել էր գիտությունների ակադեմիա: 1995թ. փետրվարի 15-ին պատրիարքության որոշմամբ եկեղեցին օծվեց որպես Աստվածամոր ավետման եկեղեցի, և այնտեղ մատուցվեց ուղղափառ պատարագ: Այդ կապակցությամբ Հայ եկեղեցին բողոք հայտնեց: Պատրիարքությունը հարկադրված եղավ հեռանալ եկեղեցուց, սակայն չգիջեց Հայ եկեղեցուն: Այսօր Նորաշենը մատնված է անգործության»³:

Եկեղեցիների վերադարձման հարցը մեծապես հուզում է նաև տեղի հայ երիտասարդությանը: Նրանց կազմակերպված հատվածը ոչ միայն մշտապես ներկա է լինում Սուրբ Գևորգ եկեղեցում տրվող կիրակնօրյա պատարագին, այլև պարբերաբար անցկացնում է «Նորաշեն» եկեղեցու շրջակա միջավայրի մաքրման աշխատանքներ, ինչն աննկատ չի մնում տեղի իշխանությունների և հոգևորականների կողմից:

Եկեղեցիների խնդրի «բորբոքմանը նոր «շունչ» հաղորդեց այս տարի գարնանը Թբիլիսիում անցկացված «Քրիստոնեությունը մեր կյանքում. անցյալը, ներկան, ապագան» միջազգային սիմպոզիումը, որտեղ հայ հոգևորականության ներկայացուցիչների առաջադրած մի շարք դրույթներ՝ անցյալում մոտ 600 շինությունների վիրահայ թեմի կազմում գտնվելու մասին, արտակարգ հուզեցին վրացական գիտական շրջանների առանձին ներկայացուցիչների: Խորհրդաժողովի ընթացքում նրանք ոչ կոռեկտ դիտողություններ արեցին Հայ եկեղեցու ներկայացուցիչների հասցեին, իսկ հետո այդ զայրալից դեմարշը փոխադրվեց մի շարք վրացական թերթերի էջեր»⁴:

Իրավամբ, վրացական մամուլում կարելի է հանդիպել բազմաթիվ հրապարակումների, որտեղ հայերի կերպարը բավական աղճատված է ներկայացվում: Այսպես, «Ջորջիան Թայմս» լրագրում Վրաստանի հոգևոր ակադեմիայի պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Ս.Վարդոսանիձեի տված հարցազրույցում ասվում է. «Նա (Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Տ.Վազգեն Եպիսկոպոս Միրզախանյանը– Թ.Վ.) երևանցի է, և զարմանալի է, որ տեղի հայությունը ձգտում է ազդել նրա վրա: **Տեղացի հայերը բավական ագրեսիվ են, ցավոք, մի երկրի նկատմամբ, որն իրենց մեծացրել է, կիսվել մի կտոր հացով**»⁵: Գիտնականն իր խոսքն

¹ Տե՛ս <http://www.azg.am/?lang=AM&num=2006040503>

² 19-րդ դ. սկզբին Թիֆլիսում գործում էր 26 հայկական եկեղեցի, այսօր միայն երկուսն են՝ Սուրբ Գևորգը և Նոր Էջմիածինը: Մեծ մասն ավերվել է (Վանքի տաճարը, Սուրբ Գևորգ Կանոնացի, Սուրբ Գևորգ Ջրկինյանցը և այլն), իսկ մնացածն այսօր պատկանում են Վրաց ուղղափառ եկեղեցուն (Սուրբ Ստեփանոս, Սուրբ Կարապետ և այլն), տե՛ս www.armenia.ge

³ Տե՛ս <http://www.azg.am/?lang=AM&num=2006060707>

⁴ Տե՛ս նույն տեղում:

⁵ Газета «Джорджиан Таймс» от 20-27 июля 2006г., №29 (393), տե՛ս www.armenia.ge

ավարտում է՝ մեջբերելով Իլյա Ճավճավաձեի խոսքերը. «Ավելի լավ է առյուծի հանդիպել ճանապարհին, քան թշնամի ունենալ տանը»¹:

Կա մեկ այլ խնդիր ևս. Վրաց ուղղափառ եկեղեցու հոգևորականներն իրենց հավատացյալների շրջանում քարոզում են, թե իբր հայերը քրիստոնյաներ չեն: Ինչպես նշում է իմ գրուցակիցը, «*շատ ու շատ վրացիներ մեզնից վախենում են, հարցնում են՝ «դուք սատանայականնե՞ր եք», քանի որ իրենք չեն հասկանում մոնոֆիզիտ բառի իմաստը և իրենց եկեղեցիներում ասում են, որ վրացիներն են առաջինն ընդունել քրիստոնեություն, իսկ հայերը քրիստոնյաներ չեն»:*

Ներկայումս Վիրահայոց թեմի առջև ծառայած առաջնային խնդիրներից է նաև թիֆլիսահայերի շրջանում աղանդավորների թվի աճը: Անգամ մեր գրուցակիցներից մեկի հավաստմամբ, «աղանդավորներ են գալիս Հայաստանից, որոնք տեղի հայերի շրջանում քարոզում են աղանդավորական ուսմունքներ»: Բնական է, որ տեղի հայերի շրջանում հայաստանցի հայերի նկատմամբ վստահությունն ավելի բարձր պետք է լինի, քան աղանդավոր վրացիների նկատմամբ, ինչի մասին, թերևս, տեղյակ են աղանդների տարածման առաքելությունն ստանձնած կազմակերպությունները: Այդ պատճառով կազմակերպվում է Հայաստանից աղանդավոր քարոզիչների «գործուղում» Թբիլիսի՝ տեղի հայության շրջանում համապատասխան քարոզչական աշխատանքներ իրականացնելու նպատակով:

Արտահայտելով իր հետևողականությունը վիրահայերի հոգևոր անվտանգության հիմնահարցերում, ինչպես նաև հայ եկեղեցիների վերադարձման խնդրում՝ Վիրահայոց թեմը 2006թ. ձեռնամուխ է եղել հոգևոր, մշակութային, լրատվական հանդեսի հրատարակմանը, որն անվանվել է «Նորաշեն»: Արդեն լույս է տեսել հանդեսի երկու համար: Առաջին համարի ներածական խոսքում Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Տ.Վազգեն եպիսկոպոս Միրզախանյանը նշում է. «Վիրահայությունը, ավաղ, շարունակում է ապրել միայն իր անցյալի փառքով: Ազգային-եկեղեցական ու կրթական-մշակութային կյանքում, որոշ հանգամանքների բերումով, դեռևս նկատելի չէ դրական լուրջ տեղաշարժ: Սակայն այլևս ժամանակն է իրատեսորեն գնահատել արդի մարտահրավերները և արթմնի տեր կանգնել մեր պատմական ժառանգությանը, վերանորոգել մեր խոնարհված եկեղեցիները, վերականգնել թեմական և ծխական կառույցները, զարգացնել մշակութային և կրթական կյանքը՝ հայորդիներին ոգեշնչելով Հայոց պատմությամբ, մայր Հայրենիքով ու Սուրբ Էջմիածնով»²: Մնում է հուսալ, որ «Նորաշեն» հանդեսին իսկապես կհաջողվի հասնել իր առջև դրված նպատակներին:

Ինչ վերաբերում է եկեղեցիների վերադարձման խնդրին, ապա Վիրահայ թեմը ստեղծված դրությունից դուրս գալու ելք է համարում Վրաստանի կառավարության հետ համաձայնագրի ձևակերպումը, ըստ որի՝ կսահմանվի ոչ միայն թեմի իրավական կարգավիճակը, այլև կլուծվեն մնացյալ բոլոր վիճելի տարաձայնությունները:

Եզրահանգում

Թիֆլիսահայ համայնքի հոգևոր անվտանգության հարցերում Հայ Առաքելական եկեղեցու Վիրահայոց թեմն առանցքային դերակատարում ունի, և հնարավորինս ձգտում է այս հարցերը պահել իր իրավասության և հետևողականության տիրույթում: Միևնույն ժամանակ, պետք է նշել, որ նման խնդիրների լուծումը պահանջում է համապարփակ մոտեցում, քանի որ մեր իրականությունում ավանդական մեխանիզմների գործարկումը կարող է շոշափելի ազդեցություն ունենալ, եթե այն զուգորդվում է ժամանակակից՝ «մոդայիկ», հրապուրիչ և երիտասարդության լայն շրջանակների համար առավել ընդունելի և ընկալելի մեթոդներով: Այսօր կարելի է այդ բացը լրացնել տարբեր գվարձալի միջոցառումների՝ «շոու»-ների, համերգների և այլն կազմակերպմամբ: Մեր գրուցակիցներից մեկն ասաց. «Չենք հիշում, թե վերջին անգամ երբ է մեզ մոտ Հայաստանից մի երգիչ կամ դերասան եկել»: Շատ կարևոր են ոչ ֆորմալ միջոցառումների կազմակերպումն ու անցկացումը՝ թեմատիկ մրցույթներ, դասընթացներ, փառատոներ,

¹ Տե՛ս նույն տեղում:

² http://www.armenia.ge/norashen/norashen_1_arm.pdf, էջ 3:

Հայաստան և Արցախ պարբերաբար տուրիստական խմբերի այցելություններ, տեղում առաջնորդների ձևավորմանն ուղղված քայլեր, փոխանակման ծրագրեր, հայալեզու լրագրողների պատրաստում և այլն: Անհրաժեշտ է ձևավորել այն դաշտը, որտեղ հայապահպանության խնդիրներով մտահոգված կլինի ոչ միայն հայ հասարակության գիտակից և կազմակերպված հատվածը, այլև առավել լայն զանգվածները: Միայն եկեղեցին չի կարող իր ուսերի վրա կրել հայապահպանության ծանր բեռը, քանի որ ներկա գլոբալացվող աշխարհում գործում են բազմաթիվ այլ մեխանիզմներ, որոնք ավելի ազդեցիկ են և գործառնական¹: **Անհրաժեշտ է հոգևոր ոլորտում հայեցի դաստիարակության խնդրին մոտենալ՝ հաշվի առնելով այն տեղեկատվական հոսքերը, որոնց հորձանուտում է գտնվում այսօրվա թիֆլիսահայը:**

*Թամարա Վարդանյան
«Նորավանք» հիմնադրամ*

¹ Թեպետ տեղում հայտնի դարձավ, որ անգամ նման միջոցառումների կազմակերպմանը նույնպես աջակցում է Վիրահայոց թեմը, մինչդեռ այդ խնդիրը պետք է իրենց ուսերի վրա կրեն առաջին հերթին հասարակական կազմակերպությունները, համայնքը, նաև Հայաստանյան մշակութային և քաղաքական գործիչները:

ИНСТИТУТ ДВОЙНОГО ГРАЖДАНСТВА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ И АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМАТИКИ

К государствам, которые в той или иной степени признают двойное гражданство, можно отнести США, Францию, Канаду, Австралия, Испанию и др.

Юридическая практика позволяет американскому гражданину состоять в гражданстве другой страны. Например, иностранец, ставший гражданином США путем натурализации, может сохранить свое прежнее гражданство при условии, что его родная страна не требует, чтобы он отказался от прежнего гражданства. Аналогичным образом гражданин США может стать гражданином другой страны и при этом сохранить свое американское гражданство, но лишь в том случае, если другая страна не обязует его отказаться от гражданства США¹.

В соответствии с законодательством Франции, гражданин Франции, который принимает одновременно гражданство другой страны и постоянно там проживает, не теряет французское гражданство, если не попросит об этом соответствующие органы, т.е. человек по желанию может получить новое и при этом сохранить прежнее гражданство². Гражданин Франции может выйти из гражданства своей страны в том случае, если вступает в гражданство другого государства, но для мужчин в законодательстве существует оговорка: француз моложе 35 лет может отказаться от гражданства Франции, только если он так или иначе уже решил вопрос о воинской обязанности.

Канада признает не только двойное, но и множественное гражданство.

В Конституции Испании (ч. 3, ст. 11) указывается, что «государство может заключать договоры о двойном гражданстве с иберо-американскими странами или же со странами, имевшими или имеющими особые связи с Испанией. В этих странах, даже если они не признают за своими гражданами такого права на взаимной основе, испанцы могут натурализоваться без потери испанского гражданства».

Современная международно-правовая регламентация множественности гражданства стартовала, пожалуй, с 1868г. – с началом заключения США серии международных договоров, известных как «Банкрофтовы договоры». Они получили такое наименование по фамилии посла США в Берлине, считающегося инициатором их заключения³.

¹ США представляют собой особый случай, показывающий, как трудно не только подсчитать число людей с двойным гражданством, но и определить, кто именно к ним относится. При натурализации в США «соискатель» просто произносит клятву на верность американской конституции, отказываясь от обязательств соблюдать верность другой стране, гражданином которой он был. Однако многие «другие страны» не считают такую клятву достаточным основанием для утраты их гражданства и продолжают считать «отступника» своим гражданином. Поэтому в США обитает, вероятно, больше чем где-либо лиц, фактически являющихся бипатридами. (*Кронид Любарский*, Одно или два гражданства, <http://www.hrighs.ru/text/b3/Chapter5.htm>).

² Конвенция, подписанная странами-членами Совета Европы, «О сокращении числа случаев множественного гражданства и о воинской обязанности в случаях множественного гражданства» 1963г. – единственный документ, по которому гражданин Франции, принимая гражданство иностранного государства – участника соглашения, лишается прежнего – французского.

³ Причина заключения этих договоров представляет интерес. К этому времени уже около 90 лет в США приезжали иностранцы, становившиеся впоследствии их гражданами. По некоторым данным, со времени объявления независимости и до 1867г. Европа отдает Соединенным Штатам не менее 6,5 миллионов своих эмигрантов, но только после окончания в США Гражданской войны 1861—1865гг. дипломатическое вмешательство для решения разногласий по вопросам двойного гражданства сменилось договорным закреплением правил об избежании двойного гражданства. Первый договор был заключен с Пруссией. Его необходимость была вызвана тем, что в США также уже давно существовала активная иммиграция прусских подданных, которые при возвращении на родину преследовались по причинам неисполнения ими воинской повинности на своей родине. При этом заслуги иностранцев, поступивших в годы Гражданской войны в ряды армии и флота Соединенных Штатов, наконец-то заставили власти обратиться к срочному решению проблем правового статуса таких лиц. Два года переговоров, проведенных Банкрофтом, завершились заключением 22 февраля 1868г. договора с недавно образованным Северо-Германским союзом. Договором предусматривалось, что граждане Северо-Германского союза, натурализовавшиеся в США и прожившие в них постоянно пять лет, будут считаться американскими гражданами.

После договора с Северо-Германским союзом в 1868г. США заключили аналогичные договоры с Баварией, Баденом, Вюртембергом, Бельгией, Гессеном, Швецией-Норвегией (которые на тот момент находились в унии), Мексикой, Австро-Венгрией, Данией.

Вместе с тем ряд европейских стран не признал основных принципов «Банкроттовых» договоров. Италия, Турция и Россия сначала не считали допустимым приобретение их гражданами и подданными иного гражданства (подданства) без санкционирования государства, что нашло свое отражение в их законодательстве и дипломатической практике.

Выражение «признание государством двойного гражданства» означает, что для человека, имеющего двойное гражданство (бипатрида), когда он находится на территории одного из признающих государств, наступают определенные правовые последствия, вытекающие из наличия двойного гражданства. Каковы эти последствия — определяется договором, заключенным между соответствующими государствами.

Если же государство не признает двойного гражданства, то никаких правовых последствий для бипатрида не наступает. Наличие у гражданина второго паспорта становится его личным делом и ни к чему не обязывает государство. Есть существенное различие между наличием у человека двух паспортов и признанием его двойного гражданства. В первом случае в каждой из двух стран человек считается гражданином только одной страны. Во втором — государства договорились о взаимном (обычно частичном) признании юрисдикции другой стороны над этим человеком.

Вопрос о правовом положении лиц с несколькими паспортами возникает в связи с тем, что каждое государство, считающее данное лицо своим гражданином, в принципе может требовать от него выполнения гражданских обязанностей (например, военной). При этом на территории государства, в гражданстве которого он состоит, такое лицо не может отказываться от выполнения своих гражданских обязанностей, ссылаясь на свои обязанности по отношению к другому государству.

С двойным гражданством связаны две серьезные проблемы, требующие международно-правового регулирования. Это воинская служба бипатридов и дипломатическая защита их прав за рубежом.

Первая проблема традиционно решается посредством двусторонних соглашений между государствами. Когда речь идет о договоре между какими-либо странами по вопросу о двойном гражданстве, то неотъемлемой частью этих договоров является регулирование вопросов прохождения воинской службы бипатридами. Большинство государств, для которых этот вопрос имеет практическое значение, заключили между собою такие двусторонние соглашения (а иногда и многосторонние, как, например, скандинавские страны). Условия этих договоров различны, но чаще всего государства соглашаются, что юноша идет в армию в той стране, где он постоянно живет при достижении призывного возраста. Это освобождает его от службы в другой стране, гражданином которой он тоже является¹. В некоторых межгосударственных соглашениях призывнику предоставляется право выбора.

По сравнению с вопросом воинской обязанности в вопросе дипломатической защиты бипатридов международное право выработало четкие принципы, которые давно получили всеобщее признание. Пожалуй, впервые в полном виде они были сформулированы в Гагской конвенции «О некоторых вопросах, касающихся коллизий между законами о гражданстве» 1930г.² Важнейший принцип изложен в ст. 4 Гагской конвенции: «Государство не вправе осуществлять дипломатическую защиту своего гражданина в отношении другого государства, гражданством которого это лицо также обладает». Это означает, что, например, российско-израильского гражданина Россия вправе защищать во всем мире, кроме Израиля. И наоборот.

¹ Так, 31 января 1933г. между США и Швецией была подписана конвенция о военной службе лиц с двойным гражданством, в которой устанавливалось, что лица, обладающие гражданством обеих сторон, обычно проживающие на территории одной из них и в действительности наиболее тесно с ней связанные, освобождаются на территории другой стороны от выполнения воинской обязанности всех видов.

² Конвенция, принятая под эгидой Лиги Наций, ратифицирована 19 странами и сейчас депонирована в Секретариате ООН.

Ст.5 Гаагской конвенции излагает принцип, который с тех пор стал универсальной международно-правовой нормой: «В пределах третьего государства лицо, имеющее более чем одно гражданство, будет рассматриваться, как имеющее лишь одно. Сохраняя за собой право применения своих законов, касающихся личного статуса и любого действующего международного соглашения, третье государство будет на своей территории признавать за таким лицом исключительно либо гражданство страны, в которой это лицо обычно и главным образом проживает, либо гражданство страны, с которой в данных обстоятельствах это лицо, по-видимому, наиболее тесно связано фактически». Здесь четко сформулирован принцип, который позднее широко вошел в международное право под названием «эффективное гражданство».

В теории права довольно широко воспринята точка зрения, что бипатризм является злом, неблагоприятным фактором и поэтому подлежит устранению. Многие страны придерживаются мнения, что двойное гражданство это нежелательное явление, угроза суверенитету государства, правовая аномалия.

Вместе с тем, позиция перехода от попыток отказа от множественного гражданства к его регулированию и развитию постепенно закрепляется в международном праве и может расцениваться как оптимальный компромисс между сторонниками и оппонентами института двойного гражданства.

В то же время, следует подчеркнуть, что в многостороннем масштабе межгосударственных отношений делались и продолжают делаться попытки ограничить поле распространения множественности гражданства.

Современным международным актом многостороннего характера, в котором делается попытка выработать взаимопризнаваемые подходы к вопросу множественности гражданства, является принятая 6 мая 1963г. рядом стран Совета Европы Конвенция «О сокращении числа случаев множественного гражданства и о воинской обязанности в случаях множественного гражданства».¹ Согласно этой Конвенции гражданин одной из стран-участниц, принявший гражданство другой страны-участницы, теряет свое первое гражданство. Однако Конвенция оказалась неработоспособной. Великобритания, Ирландия и Испания ратифицировали только ту ее часть, которая касается порядка воинской службы бипатридов, но не ограничения многогражданства.

В принятой впоследствии Европейской конвенции о гражданстве 1997 года, кроме прочего, содержатся нормы, касающиеся принципов в области множественного гражданства, воинской обязанности и сотрудничества между государствами-участниками. Особое внимание Конвенция уделяет воинской службе. Так, любой человек, имеющий двойное гражданство, может проходить воинскую службу на территории государства, где он родился. Также лица, имеющие двойное гражданство, могут проходить воинскую службу в стране своего первого гражданства. Если лицо прожило в стране более 5 лет, то оно может выбирать место прохождения воинской службы.

Таким образом, важность урегулирования вопросов гражданства с помощью многосторонних международных договоров не вызывает сомнения, так как именно этот международно-правовой способ дает наибольшую полноту решения многих проблем в области гражданства. Очевидно, что наличие у лица двух и более гражданств не должно иметь для него негативных последствий.

В контексте данной темы и современных политико-правовых поисков оптимального для Республики Армения пути в вопросе решения проблемы создания наиболее благоприятного правового режима для лиц армянского происхождения, представителей армянской Диаспоры за рубежом, отметим следующее.

С нашей точки зрения, институт двойного гражданства и государственные программы репатриации соотечественников, базирующиеся на законодательно принятых актах и, прежде

¹ Участниками Конвенции на данный момент являются Австрия, Бельгия, Великобритания, Дания, Ирландия, Испания, Италия, Люксембург, Нидерланды, Норвегия, Франция, Швеция. Две страны – Португалия и Молдова, подписали, но не ратифицировали Конвенцию. Германия вышла из Конвенции в 2001 году.

всего, на возможном в будущем Законе РА «О репатриации соотечественников», должны рассматриваться как взаимодополняющие стороны одной цели и одной программы. Целью, на реализацию которой направлен процесс законодательной выработки института двойного гражданства в Армении, является создание наиболее благоприятного режима для лиц армянского происхождения, постоянно проживающих за пределами Республики Армения, в правовом срезе вопроса, в плоскости нахождения оптимального баланса между их правами и обязанностями перед государствами их возможной двойной гражданской принадлежности. Программой является законодательно регламентированный процесс репатриации лиц армянского происхождения, решивших вернуться на постоянное жительство в Армению, принявших решение избрать местом своего преимущественного проживания Армению или осуществляющих полезную для Армении социальную, экономическую, научно-техническую и иную подобную деятельность на ее территории в установленный законом период (например, от трех до шести месяцев в течение одного года). Таким образом, институт двойного гражданства и репатриация соотечественников не могут рассматриваться как взаимозамещающие друг друга явления. Другими словами, получающая ныне распространение в официальных государственных кругах Армении точка зрения, что принятием оптимального закона о двойном гражданстве могут быть сняты все вопросы репатриационного характера, которые тем самым получают свое регулирование в рамках этого закона, является непониманием самой политической сути и правовой специфики программы репатриации соотечественников.

В заключении отметим, что национальные государства, стремящиеся занять достойное место в международных отношениях 21 века и имеющие за своими пределами в несколько раз превосходящее местное население численность соотечественников¹, просто не могут занимать индифферентную позицию по отношению к программе репатриации.

Михаил Агаджанян

¹ Яркое свидетельство этому, в контексте объективных предпосылок пристального внимания государства к репатриационным программам, — существование численно превосходящей население Израиля еврейской диаспоры за его пределами. «В настоящее время в мире насчитывается примерно 13,2 миллиона евреев, из них 5,5 миллиона (37%) проживают в Израиле (данные за 2002г.). Самая большая зарубежная еврейская община находится в Нью-Йорке — 1 миллион 970 тысяч человек. А всего в США проживает 5,7 миллиона евреев (больше, чем собственно в Израиле). В Париже проживают 310 тысяч евреев, в Лондоне — 195 тысяч, в Буэнос-Айресе — 175 тысяч. Более 90% всех евреев мира проживают в десяти государствах: Израиль, США, Франция, Россия, Канада, Украина, Великобритания, Аргентина, Бразилия и ЮАР. Организованные еврейские общины существуют более чем в сотне государств. По оценкам специалистов, Израиль станет центром проживания большинства евреев мира не ранее 2030 года» (Израиль. Государство Израиль. Израиль и мировое еврейство, Электронная еврейская энциклопедия, <http://www.eleven.co.il/article/11741>, 20.06.2005).

Государства, признающие (допускающие) двойное гражданство в той или иной форме¹

1. Австралия	31. Ирландия	61. Россия
2. Антигуа и Барбуда	32. Испания	62. Румыния
3. Албания	33. Италия	63. Сальвадор
4. Аргентина	34. Кабо-Верде	64. Сент-Винсент и Гренадины
5. Армения	35. Казахстан	65. Сент-Китс и Невис
6. Багамские острова	36. Камбоджа	66. Сент-Люсия
7. Бангладеш	37. Канада	67. Сербия
8. Барбадос	38. Кипр	68. Словения
9. Белоруссия	39. Колумбия	69. США
10. Белиз	40. Коста-Рика	70. Таджикистан
11. Бенин	41. Латвия	71. Таиланд
12. Болгария	42. Лесото	72. Тайвань*
13. Боливия	43. Ливан	73. Тринидад и Тобаго
14. Бразилия	44. Литва	74. Туркменистан
15. Буркина-Фасо	45. Лихтенштейн	75. Турция
16. Великобритания	46. Мадагаскар	76. Украина
17. Венгрия	47. Македония	77. Уругвай
18. Вьетнам	48. Мальта	78. Фиджи
19. Гаити	49. Марокко	79. Филиппины
20. Гана	50. Мексика	80. Франция
21. Гватемала	51. Монголия	81. Хорватия
22. Германия	52. Нигерия	82. Черногория
23. Гренада	53. Нидерланды	83. Чили
24. Греция	54. Никарагуа	84. Швейцария
25. Доминика	55. Новая Зеландия	85. Швеция
26. Доминиканская республика	56. Панама	86. Шри-Ланка
27. Египет	57. Парагвай	87. Эквадор
28. Израиль	58. Перу	88. Южная Африка
29. Индия	59. Польша	89. Ямайка
30. Иордания	60. Португалия	

* Самоуправляемая территория Китая.

¹ Данные приводятся на основании следующих источников: 1) *Stanley A. Renshon*, Dual Citizens in America, An Issue of Vast Proportions and Broad Significance, July 2000, <http://www.cis.org/articles/2000/back700.html>.; 3) *Mykola Rudko*, Regulation of Multiple Nationality by Bilateral and Multilateral Agreements, 2nd European Conference on Nationality «Challenges to National and International Law on Nationality at the Beginning of the New Millenium», CONF/NAT (2001) Proceedings, 10 December 2001, <http://www.unhcr.org>.; 2) *Н.А. Михалева*, Конституционное право зарубежных стран СНГ, М., 1998, с. 154.

Необходимо иметь в виду, что во многих странах ситуация с вопросом признания (допущения) двойного гражданства носит сложный юридический характер и поэтому трудно иногда однозначно ответить на вопрос: признает или не признает данная страна двойное гражданство?

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՔՈՒՎԵՅԹՈՒՄ ԵՎ ԲԱՀՐԵՅՆՈՒՄ ՀՀ ԴԵՄՊԱՆ ԱՐՇԱԿ ՓՈԼԱԴՅԱՆԻ ՀԵՏ

- *Լեոնային Ղարաբաղի հարցում այսօր Ադրբեջանին մեծապես աջակցում է իսլամական աշխարհը, մասնավորապես Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպությունը: Ինչպիսի՞ քայլեր է իրականացնում Հայաստանի արտաքին գերատեսչությունն արաբական իսլամական շրջանակներում ադրբեջանական քարոզչությանը հակազդելու ուղղությամբ:*

- Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպությունն ի սկզբանե որդեգրեց ադրբեջանամետ դիրքորոշում հատկապես Թուրքիայի ակտիվ միջամտությամբ: Ադրբեջանը և Թուրքիան արաբական մամուլի միջոցով, նաև Ծոցի երկրներում, ակտիվ քարոզչություն սկսեցին: Հայաստանի Հանրապետությունն անցյալում այս ուղղությամբ զգալի աշխատանք է տարել, որն այսօր էլ շարունակվում է և դեռ կշարունակվի: Եղել են Հայաստանի արտգործնախարարի բազմաթիվ ուղերձներ Իսլամական կոնֆերանսին, նրա անդամ պետություններին, բացատրվել է Ղարաբաղյան հիմնահարցի էությունը, փորձ է արվել ցույց տալ, որ հակամարտությունը չունի կրոնական երանգ, չնայած Ադրբեջանը և Թուրքիան միշտ ձգտել են խաղալ այդ լարերի վրա:

Ադրբեջանական քարոզչությունն իսլամական աշխարհում զգալիորեն ակտիվացել է նաև այն պատճառով, որ 2004թ. մայիսին Իսլամական կոնֆերանսի գլխավոր քարտուղար դարձավ Թուրքիայի ներկայացուցիչ Էքմալ Ադդին Բիսանօղլին՝ ուսյալ մի անձնավորություն (հոր կողմից՝ թուրք, մոր կողմից՝ ղպտի), որը երկար տարիներ Իսլամական կոնֆերանսին կից Ստամբուլի Իսլամական պատմության, արվեստի և մշակույթի հետազոտական կենտրոնի տնօրենն էր: Նա ծնվել է Կահիրեում, մասնագիտությամբ իսլամագետ արաբագետ է, փայլուն տիրապետում է արաբերենին: Նրան արաբական աշխարհը գնահատում է: Ես հետևել եմ նրա ելույթներին, որ հաճախ են հեռարձակվում «Ձազիրայով»: Նա ձգտում է կազմակերպության ներսում բարենորոգումներ իրականացնել: Բիսանօղլին այն գործիչներից է, որը բացարձակապես ժխտում է Հայոց ցեղասպանությունը, այն համարում ցնորք, հայերի, հայության հիվանդ երևակայության արդյունք: Ըստ էության, Բիսանօղլին գործում է ի նպաստ Ադրբեջանի շահերի:

Իսլամական կոնֆերանսի ադրբեջանամետ դիրքորոշումն աստիճանաբար նստվածք է տալիս: Այսօր Ադրբեջանն ակտիվ աշխատանքներ է տանում ոչ միայն Իսլամական կոնֆերանսում, այլև ՄԱԿ-ում, ՎՈՒԱՄ-ում, ընդհանրապես փորձում է օգտագործել միջազգային ամենախոշոր կազմակերպությունների հնարավորությունները: Տարիներ շարունակ «ՄԱԿ-ԵԱՀԿ համագործակցություն» բանաձևերում Ադրբեջանը մշտապես ձգտում է ավելացնել այն հատվածը, որտեղ Լեոնային Ղարաբաղը հիշատակված է իբրև Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության մաս:

- *Իսկ ինչպե՞ս են զարգանում հարաբերություններն արաբական երկրների հետ, և ի՞նչ դեր ունի իսլամական գործոնը Հայաստան-արաբական աշխարհի հարաբերություններում:*

- Արդեն 1991-1992-ից Հայաստանը սկսեց ակտիվ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատել արաբական երկրների հետ, սակայն հակամարտության խորացմանը զուգընթաց, հատկապես Շուշիի ազատագրումից և Լեոնային Ղարաբաղի շուրջ անվտանգության գոտու ստեղծումից հետո այդ գործընթացն, առանձին դեպքերում, ձեռք բերեց այլ շեշտադրումներ: 1992, 1994, 1996, 1997, 1998թթ. Հայաստանը դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատեց նաև Ծոցի երկրների՝ Օմանի, Քուվեյթի, Բահրեյնի, Կատարի և Արաբական

Միացյալ Էմիրությունների հետ: Այսօր մենք արաբական աշխարհի հետ բազմակողմ հարաբերություններ ունենք:

Քաղաքական նշանակությամբ զգալի կարևորություն է ներկայացնում 1997թ. մարտին Կահիրեում Արաբական պետությունների լիգայում Ղարաբաղյան հակամարտությանը նվիրված հատուկ նիստը՝ գլխավոր քարտուղար Իսմաթ Աբդ Ալ-Մագհդի մասնակցությամբ, որի ընթացքում հնչեցին հայանպաստ ելույթներ: Արաբական բոլոր երկրները, ըստ էության, շատ լավ հասկանում են Ղարաբաղյան հիմնախնդիրը, սակայն Իսլամական կոնֆերանսի շրջանակներում կարծես այլ դիրքորոշում չեն կարողանում ընդունել. նրանք առաջնորդվում են մահմեդական համերաշխության գաղափարով¹:

Աստիճանաբար արաբական աշխարհում Ադրբեջանի դիրքերն ակտիվանում են, որի մեջ Թուրքիայի դերակատարությունն էական է: Այս տեսանկյունից հատկանշական են Բաշար Ալ-Ասադի օրոք որակապես նոր փուլ թևակոխած թուրք-սիրիական հարաբերությունները:

Ամեն պարագայում, մեր դիվանագիտության խնդիրն է, որպեսզի միջազգային կազմակերպություններում (մասնավորապես ՄԱԿ-ում) արաբական պետությունները գոնե չմասնակցեն Ադրբեջանի օգտին կազմված բանաձևերի քվեարկությանը:

- Իսկ ի՞նչ կասեք Սաուդյան Արաբիայի՝ Իսլամական կոնֆերանսի քաղաքական և ֆինանսական ընտրանու մասին, որը զգալի ազդեցություն ունի կազմակերպության ընդհանուր քաղաքականության ձևավորման հարցում:

- Սաուդյան Արաբիան այն բացառիկ արաբական երկիրն է, որի հետ Հայաստանը դիվանագիտական հարաբերություններ չունի: Դիվանագիտական տարբեր խողովակներով մենք բազմիցս փորձել ենք կապեր հաստատել այդ երկրի հետ, եղել են տարբեր մակարդակներով բանակցություններ: Որպես իսլամի հայրենիք՝ Սաուդյան Արաբիան կոշտ դիրքորոշում ունի Լեռնային Ղարաբաղի հարցում: Բացի Սաուդյան Արաբիայից, կա նաև Պակիստանը, իհարկե, նաև Ադրբեջանն ու Թուրքիան: Այս երկրները Հայաստանի հետ դիվանագիտական կապերի հաստատումը պայմանավորում են Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորմամբ:

- Իսլամական կոնֆերանսից դուրս, այլ մակարդակներում, ինչպե՞ս է ընկալվում Հայաստանն արաբական իսլամական աշխարհում: Կցանկանայի, որ մասնավորեցնեք Արաբական Միացյալ Էմիրությունների օրինակը, որտեղ, որպես ՀՀ դեսպան, աշխատել եք 2000-2006 թվականներին:

- Հայաստանի Հանրապետությունը Արաբական Միացյալ Էմիրությունների հետ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատել է 1998-ի հունիսին՝ հաշվի առնելով այս երկրի՝ տարածաշրջանային առումով առանցքային նշանակությունն ու քաղաքական կշիռը, ինչպես նաև տնտեսական հնարավորությունները, մասնավորապես՝ համագործակցությունը համաշխարհային առևտրի շուկայում: Կարելի է ասել, որ Էմիրություններում (որտեղ կա շուրջ 3000-անոց հայ համայնք) ամեն ինչ սկսեցինք գրեթե զրոյից: 2000թ. սեպտեմբերի 23-ին ՀՀ արտգործնախարար Վ.Օսկանյանի ձեռամբ պաշտոնապես բացվեց ՀՀ դեսպանությունը, իսկ 2002թ. ապրիլին ՀՀ նախագահը պաշտոնական այցով եղավ Էմիրություններում և Կատարում: Հայաստանի և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների համագործակցությունը բազմակողմ է և թևակոխել է նոր շրջան: Այս տարիներին կազմակերպվել են բազմաթիվ տնտեսական ֆորումներ, ցուցահանդեսներ, մշակութային այլևայլ միջոցառումներ, այս երկու երկրների միջև ապրանքաշրջանառությունը հասնում է մոտ \$100 մլն-ի: Էմիրություններում երկու անգամ անցկացվել են հայկական մշակույթի օրեր. 2002թ.՝ Աբու Դաբիում և 2004թ.՝ Շարժայում, որը համարվում է Արաբական Միացյալ Էմիրությունների մշակութային մայրաքաղաքը: Հայաստանը և Շարժան 2004թ. մշակութային օրերի նախօրեին ստորագրեցին

¹ Արաբական երկրները Ղարաբաղյան հարցում առաջնորդվում են միջազգային հանրության կողմից ընդունված՝ պետությունների տարածքային ամբողջականության պահպանման և հակամարտությունները խաղաղ ճանապարհով լուծելու սկզբունքներով (ծան.՝ Ա.Փ.):

Հայաստան-Արաբական Միացյալ Էմիրություններ/Շարժա մշակութային համագործակցության գործնական ծրագիր, որի շրջանակներում անցյալ տարի սեպտեմբերին Հայաստանում տեղի ունեցան Շարժայի մշակույթի օրեր (առաջին անգամ Հարավային Կովկասի կտրվածքով), որին ներկա էր Շարժայի Էմիրը՝ Շեյխ Սուլթան Բին Մուհամմադ Ալ-Կասիմին: Սա մեր նվաճումներից մեկն է:

Ձեր ուշադրությունը կցանկանայի հրավիրել մի քանի կարևոր փաստերի վրա: Հայաստանն այսօր համագործակցում է Աբու Դաբիի Զարգացման հիմնադրամի հետ: 2002թ. ապրիլին ՀՀ նախագահ Ռ.Քոչարյանի՝ Էմիրություններ կատարած այցի ընթացքում պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց, որպեսզի հիմնադրամը ֆինանսավորի Արփա-Սևան նախագիծը, ինչը կիրականանա մոտ ապագայում: Նկատի ունեցեք, որ այս հիմնադրամը ֆինանսավորում է նախագծեր հիմնականում իսլամական երկրներում: Բացի այդ, Շեյխ Սուլթան Բին Մուհամմադ Ալ-Կասիմին, որը հայտնի է որպես բարեպաշտ մահմեդական, պատրաստակամություն է հայտնել վերանորոգել Հաղարծինի եկեղեցին: Նախագիծը հաստատված է, ֆինանսավորում կա, այնպես որ՝ ծրագիրը կիրականանա մոտ ապագայում: Շեյխ Սուլթանի աննախադեպ այս քայլը, իրոք, բարձր գնահատանքի է արժանի:

- Իսկ ինչպե՞ս է անդրադառնում Արաբական Միացյալ Էմիրությունների մամուլը Հայաստանին և հայկական թեմաներին:

Ընդհանրապես, Էմիրությունների ընթերցողը շատ վատ է ճանաչում Հայաստանը: Սովորաբար, Հայաստանը ներկայացվում է ըստ միջազգային լրահոսի: Իսկ դրանից դուրս անհրաժեշտ է լրացուցիչ աշխատանք տանել: Ես Հայաստանի մասին հսկայական նյութ եմ մատակարարել մամուլին: Բացի այդ, այս տարիներին հրատարակել եմ հինգ մենագրություն՝ նվիրված հայ-արաբական պատմամշակութային առնչություններին, ինչպես նաև իսլամին, որոնք բաժանվել են քաղաքական շրջանակներում:

Առանձին դեպքերում մամուլում լինում են անդրադարձներ Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ: Էմիրություններում տեղյակ են հայկական ջարդերի մասին: Ցեղասպանության 90-ամյակի կապակցությամբ քիչ թե շատ նյութեր տպագրվեցին: Երբեմն Հայաստանի մասին հեռարձակվում են տեսանյութեր: Պետք է նկատի ունենալ, որ Արաբական Միացյալ Էմիրությունները վարում է հավասարակշռված և զգուշավոր քաղաքականություն, ձգտում չխառնվել իրեն չառնչվող հարցերին:

Կարելի է ասել, որ մենք, ըստ էության, չունենք խնդիրներ իսլամական աշխարհում: Իրականում կան քաղաքական շահեր և աշխարհաքաղաքական հետաքրքրություններ:

***Հարցազրույցը վարեց «Նորավանք» ԳԿՀ-ի
վորձագետ Արաքս Փաշայանը***